

Ivan Bunin, Leonid Andrejev, Aleksej Remizov

Ruska kratka zgodba prvih let
dvajsetega stoletja
Izbor besedil

Prevedel Vitja Bizjak

I. A. Bunin: ANTONOVSKA JABOLKA

I.

Jesen, neprestano dežuje. Zunaj škripljejo kočije izvoščkov in s hrupnim ropotom se skozi množico prebija težak konjski tramvaj. Cele dneve delam, skozi okno gledam mokre izveske ter sivo nebo in vse podeželsko je daleč stran. Toda ob večerih berem stare pesnike, ki so mi blizu po načinu življenja, po duši in celo po domačih krajih – osrednji Rusiji. Predali moje pisalne mize so polni antonovskih jabolk in njihov opojen vonj, vonj medu in jesenske svežine, me popelje na posestniške pristave, v tisti svet, ki je usihal in razpadal, zdaj pa že umira, in ki bo čez petdeset let obstajal le še v naših pripovedih ...

... Spominjam se zgodnje lepe jeseni. Avgust je prinesel rahel topel dež kot nalašč za setev, rahel dež ravno ob pravem času – sredi meseca, okoli praznika svetega Lovrenca. »Jesen in zima se smejita, če ob Lovrencu tih dežek pada.« Potem so ob babjem letu polja prekrile pajčevine. Tudi to je dober znak: »Veliko pajkov ob babjem letu – bogata jesen ...« Pomnim zgodnje, sveže, tiho jutro ... Pomnim velik, že suh in nekoliko ogoled sadovnjak, ves v zlatem, pomnim javorjeve drevorede, tanko aromo odpadlega listja in – vonj antonovskih jabolk, vonj medu in jesenske svežine. Zrak je tako čist, kakor da ga sploh ni, po vsem sadovnjaku se razlegajo glasovi in škripanje vozov. Tarhani, mestni trgovci s sadjem, so najeli kmete, ki nalagajo jabolka, da jih bodo odpeljali v mesto – prav gotovo ponoči, ko je tako prijetno ležati na vozu, gledati v zvezdno nebo, vonjati v svežem zraku kolomaz in poslušati, kako previdno škriplje v temi dolga kolona po veliki cesti. Kmet, ki na voz stresa jabolka, jih eno za drugim sočno hrusta. Takšna je navada, da ga meščan nikoli ne zmoti, temveč reče:

»Do sitega se najej, kaj pa moreš! Vsi pijejo med, kadar se ga toči.«

In hladno tišino jutra trga zgolj zadovoljno čivkanje drozgov na korala-stih jerebikah globoko v sadovnjaku, glasovi ter zamolklo trkanje jabolk, ki se valijo v merice in kadi. V razredčenem sadovnjaku se od daleč vidi s slamo posuta cesta k veliki kolibi in sama koliba, okrog katere so meščani čez poletje uredili pravo gospodinjstvo. Povsod močno diši po jabolkih, tu še posebej. V kolibi so pripravljena ležišča, notri stoji enocevka, po-zelenel samovar, v kotu – posoda. Poleg kolibe se valjajo žaklji, zaboji, stara šara, v tla je izkopana pečka. Opoldne se na njej kuha slasten ku-leš s slanino, zvečer pa greje samovar, in po sadovnjaku, med drevesi, se v dolgem stebru vali modrikast dim. Ob praznikih je okoli kolibe cel sejem in izza dreves se od časa do časa zasvetlikajo rdeče oprave. Zbe-rejo se živahna kmečka dekleta v sarafanih, ki močno dišijo po barvi, prihajajo »gosposki« v svojih lepih in grobih, divjaških oblekah, mlada starešnova žena, noseča, s širokim zaspanim obrazom in važna kot hol-mogorska krava. Na glavi ima »rogove« – kite, pokrite z več rutami, ki objemajo teme, da se glava zdi ogromna. Noge v podkovanih gležnjar-jih stojijo topo in krepko. Brezrokavnik je plišast, predpasnik dolg, krilo pa črnovijoličasto z opečnatimi progami in širokim zlatim naborkom na krajcih ...

»Gospodarna ženska!« pravi o njej meščan in zmajuje z glavo. »Takšnih danes ne delajo več ...«

Fantički v belih konopljenih srajcah in kratkih hlačkah z razkritimi be-limi glavami pa kar prihajajo. Hodijo v dvoje, v troje, drobencljivo z bo-simi nožicami in postrani gledajo kuštravo ovčarko, ki je privezana k ja-blani. Kupuje, jasno, eden, saj nič ne stane več kot kopejko ali jajce, kup-cev pa je veliko. Trgovina gladko teče in jetični meščan v dolgem suknjiču in rdečih škornjih je vesel. Skupaj z bratom, iznajdljivim pogrkujočim polidiotom, ki živi pri njem »iz milosti«, kupčuje s šalami, dovtipi in vča-sih celo kakšno »ureže« na tulski harmoniki. In narod se v sadovnjaku gnete do večera, od kolibe se slišita smeh ter pogovor, včasih pa tudi topot plesa ...

Noč se bliža, postane zelo hladno in rosno. Ko se na gumnu nadihaš rže-nega vonja sveže slame in plev, greš mimo nasipa sadovnjaka vedro do-mov na večerjo. V ledeni zarji se škripanje vrat ali vaški glasovi razlegajo

nenavadno jasno. Mrači se. Tu je še vonj: v sadovnjaku kurijo ogenj, od katerega se krepko vali dišeči dim višnjevega dračja. Globoko v sadovnjaku se v temi razkriva pravljичen prizor: kot v kotičku pekla zraven kolibe v mračno nebo švigajo škrlatni plameni in nekogaršnje črne, kakor iz ebenovine izrezljane silhete se vrtijo okrog ognja, medtem ko se njihove velikanske sence spreletavajo po jablanah. Na drevo pade bodisi več aršinov dolga črna roka bodisi dve nogi – dva črna stolpa. In iznenada vse skupaj zdrsne z jablane – in senca prekrije ves drevored, od kolibe pa do vratc v ograji.

Pozno ponoči, ko na vasi pogasijo sveče in ko se že visoko na nebu iskrijo briljantni gostosevci, še enkrat stečeš v sadovnjak. Kot slepec, šušteč po suhem listju, se prebiješ do kolibe. Tam je na jasi malce svetleje, nad glavo pa se beli Mlečna cesta.

»Si to ti, gospodič?« nekdo tiho pokliče iz teme.

»Jaz. Še ne spite, Nikolaj?«

»Ne smemo spati. Najbrž je že pozno? Glejte, menda gre potniški vlak ...«

Dolgo poslušava in čutiva tresenje tal, tresenje preraste v hrup, narašča in že urno udarjajo po taktu kolesa kakor nad samim sadovnjakom: prihaja vlak, šklopota in hrumi ... bliže in bliže, vse glasneje in srditeje ... in naenkrat potihne, onemi, kot da bi se udril v zemljo ...

»Kje pa imate puško, Nikolaj?«

»Poleg zaboja.«

Privzdigneš kot lomilka težko enocevko in na mah ustreliš. Škrlaten plamen z oglušujočim pokom šine proti nebu, te za trenutek oslepi in pogasi zvezde, bodri odmev pa se v krogih razleti po obzorju ter daleč, daleč zamre v čistem in tankem zraku.

»Uh, izvrstno!« reče meščan. »Pokajte, pokajte, gospodič, škoda bi bilo, da ne bi! Na nasipu so otresli celo hruško ...«

Utrinki rišejo ognjene proge na črno nebo. Dolgo strmiš v njegovo temno modro globino, prepolno ozvezdij, dokler se ti ne zamajejo tla pod

nogami. Tedaj se zdrzneš, skriješ dlani v rokave in hitro stečeš po drevo-
redu domov ... Kako hladno, rosno in kako lepo je živeti na svetu!

II.

»Debela antonovka veselo leto obeta.« Na vasi se dobro godi, če antonovka lepo obrodi: pomeni, da je tudi žito lepo obrodilo. Spominjam se rodovitnega leta. Rano zjutraj, ko še pojejo petelini in se črno dimijo kajže, odpreš okno na hladen vrt, preplavljen z rožnato meglico, skozi katero se nekje živo blešči jutranje sonce, in ne zdržiš – veliš, naj ti kar najhitreje osedlajo konja, sam pa se stečeš umit v ribnik. Z nabrežnih vrb je odpadlo že skoraj vse listje in na turkiznem ozadju neba se pozibava golo šibje. Voda pod vrbami je postala prozorna, ledena in nekako težka. V trenutku prežene nočno lenobnost, in ko se umiješ ter v poselski hiši skupaj z delavci pozajtrkuješ vroč krompir in črn kruh z debelo, vlažno soljo, z užitkom čutiš pod seboj spolzko usnje sedla, ko skozi Selca jezdiš na lov. Jesen je čas cerkvenih praznikov in ljudje so tedaj urejeni, zadovoljni, podeželje pa je videti čisto drugače kot sicer. Če je leto rodovito in se na gumnih bohota cela gora zlatega žita, ob reki pa zjutraj zvonko in rezko gagajo gosi, na vasi še zdaleč ni slabo. Poleg tega naša Selca od vekomaj, še od dedkovih časov, slovijo po »bogastvu«. Starci in starke so v Selcih živeli zelo dolgo – prvi znak bogate vasi – in vsi so bili visoki, veliki ter sivi kot ovce. Včasih si slišal: »Da, Agača je pa triinosemdeset let čakala!« ali takšne pogovore:

»Kdaj boš pa ti umrl, Pankrat? Menda boš sto let doživel?«

»Kako pravite, dragec?«

»Sprašujem te, koliko si star!«

»Ah, ne vem, dragec.«

»Pa Platon Apollonič, se ga spomniš?«

»Kajpada, dragec, in to dobro.«

»No, vidiš. Torej jih nikakor nimaš manj kot sto.«

Starec, ki vzravnan stoji pred gospodom, se krotko in krivo nasmiha. »Kaj pa morem – priznam, dolgo živim.« In verjetno bi živel še dlje, če se ne bi v Petrovki prenajedel čebule.

Spomnim se tudi njegove stare. Kar naprej je sedela na klopki pred hišo, sključena, tresla z glavo, lovila sapo in se držala z rokami za klop – ves čas je o nečem premišljevala. »Najbrž o svojem imetju,« so govorile ženske, kajti »imetja« je imela po skrinjah res veliko. Ona pa – kot da ne sliši. Na pol slepo zre nekam v daljavo izpod žalostno privzdignjenih obrvi in trese z glavo, kakor da bi se skušala nečesa spomniti. Velika je bila, starka, in vsa skrivnostna. Krilo je imela malodane iz prejšnjega stoletja, copate predpotopne, vrat rumen in usahel, srajco pa z lanenimi zaplatami in vselej snežno belo; »takšna je bila kot konjska smrt«. Blizu vrat je ležal velik kamen: sama si ga je kupila za na grob, kot tudi mrtvaški prt – bil je to odličen mrtvaški prt z angeli, križi in molitvijo, natisnjeno na robovih.

Tudi selške domačije so spominjale na starce: bile so opečnate, sezidali so jih še dedje. Bogati kmetje – Savelij, Ignat, Dron – pa so imeli po tri kočje skupaj, saj deljenje kmetij v Selcih še ni bilo v navadi. Takšne družine so gojile čebele, na svojih pristavah vzdrževale red in se ponašale z železno sivim hladnokrvnim žrebcom. Na gumnih je temnela gosta in bujna konoplja, sušilnice in skednji so bili kriti s slamo, na senikih in v kaščah so za železnimi vrati hranili platno, kolovrate, nove plašče, okrašeno vprego, merice, okovane z bronastimi obroči. Na vratih in saneh so bili vžgani križi. In spomnim se, da se mi je kmečko življenje včasih zdelo sila mikavno. Ko na sončno jutro jahaš po vasi, kar naprej razmišljaš, kako prijetno je kositi, mlatiti, spati na gumnu v slami, na praznik pa vstati skupaj s soncem, se umiti v sodu in si nadeti čisto nedeljsko srajco, hlače in čvrste podkovane škornje, medtem ko iz vasi zvonovi blagolassno in zateglo kličejo k maši. Če pa, sem si mislil, temu dodaš še lepo in zdravo ženo v praznični obleki ter pot k službi božji, potlej pa kosilo pri bradatemu tastu, kosilo z vročo jagnjetino na lesenih krožnikih in pitami, z medom v satju in pivom – kaj je lepšega!

Življenje srednjega plemstva je imelo, kot pomnim, po svoji gospodarnosti in podeželskem starosvetnem blagostanju še do nedavnega mnogo skupnega z življenjem bogatih kmetov. Takšna je bila na primer pristava Anne Gerasimovne, ki je živela ducat vrst od Selc. Preden si prišel do posestva, se je že povsem zdanilo. S psi na povodcu moraš jezdit v koraku

– saj mudi se ti tako ali tako ne, ko pa je na svež sončen dan tako veselo na odprtem polju! Pokrajina je ravna, pogled seže daleč. Nebo je lahko, tako prostorno in globoko. S strani se svetlika sonce in cesta, ki so jo po deževju steptali vozovi, se je orosila in se blešči kot železniški tiri. Okrog so v širokih zaplatah razmetani sveži, razkošno zeleni zimni posevki. Od nekod se pod prozorno nebo dvigne sokolček, zaprhuta z ostrimi krilci in se izgubi. V daljavi izginjajo razločni brzojavni stolpi, njihove žice pa kot srebrne strune drsijo po jasnem nebesnem svodu. Na njih sedijo postovke – kot črne oznake na notnem črtovju.

Tlačanstva nisem poznal in ne videl, vendar pomnim, da sem ga skusil pri tetki Anni Gerasimovni. Prijahaš na dvorišče in takoj začutiš, da je tu še kako živo. Domačija je majhna, vendar stara in trdna, obkrožena s stoletnimi brezami in vrbami. Dvoriščnih poslopij – nizkih, a ponosnih – je kot listja in trave. Zdi se, kakor da so odlita iz temnih hrastovih brun in pokrita s slamo. Po velikosti ali, bolje rečeno, po dolžini izstopa le počrnela poselska hiša, iz katere pogledujejo poslednji Mohikanci služinčadi – razcapani starci in starke, betežen kuhar v pokoju, ki spominja na Don Kihota. Vsi se ti, ko prijezdiš na dvorišče, približajo in globoko priklanjajo. Osiveli kočijaž, ki od lope prihaja po konja, si še pri lopi sname kapo in vse dvorišče prehodi z razkrito glavo. Včasih je vprego vodil s konja, zdaj pa tetko sam vozi k maši – pozimi na saneh, poleti pa na trdnem, z železom okovanem vozu, takšnem, na kakršnih se peljejo popi. Tetkin sadovnjak je slovel po svoji razraščenosti, po slavicah, grlicah in jabolkih, hiša pa po strehi. Stala je na koncu dvorišča, pri sadovnjaku, objemale so jo lipove veje. Bila je majhna, nizka, vendar se je zdelo, da še ni dočakala stotih let – tako zanesljivo je gledala izpod svoje nenavadno visoke in debele slamnate strehe, počrnele in otrdele od časa. Njeno pročelje sem si vedno predstavljal kot živo: kakor da star obraz z očmi – okni, katerih stekla so se od dežja in sonca lesketala kot biseri – gleda izpod ogromne kape. Iz oces pa sta pri strani rasla vhoda – stara, velika vhoda s stebri. Na njunih timpanonih so vselej sedeli pitani golobi, medtem ko se je ti-soče vrabcev spreletavalo s strehe na streho ... In udobno je bilo gostu v tem gnezdu pod turkiznim jesenskim nebom!

Stopiš v hišo in najprej zavohaš jabolka, potem pa že vse ostalo: staro

pohištvo iz rdečega lesa, sušene lipove cvetove, ki že od junija ležijo na oknih ... V vseh sobah – v hištrni, v salonu, v sprejemnici – je sveže in mrakobno, to pa zato, ker hišo obkroža sadovnjak, vrhnja okenska stekla pa so barvasta, modra in lilasta. Povsod vladata tišina in čistoča, čeprav se zdi, da se naslonjači, inkrustirane mize in zrcala v ozkih ukrivljenih zlatih okvirjih nikdar niso premaknili z mesta. In zasliši se pokašljevanje: tetka gre ven. Drobna je, pa vendar krepka kot vse naokrog. Okoli ramen si je ogrnila velik perzijski šal. Iz hiše stopi ponosno, a prijazno, in ob spremljavi neskončnih pogovorov o starih časih, o zapuščini, prišleka pogosti najprej s hruškami, z jabolki – z antonovko, belo gospo, borovinko, plodovitko –, nato pa z obilnim kosilom: skoz in skoz rožnata kuhana šunka z grahom, polnjen piščanec, puran, marinade in rdeč kvas – močan in sladek, tako sladek ... Iz sadovnjaka skozi odprta okna veje vedra jesenska svežina.

III.

V zadnjih letih je ugašajoči duh zemljiških gospodov pri življenju ohranjalo le eno – lov.

Prej takšne pristave, kakršna je pristava Anne Gerasimovne, niso bile redkost. Resda so propadale, a so vseeno živele na veliki nogi. To so bila posestva z ogromno zemlje in dvajsetdesetinskim sadovnjakom. Drži, nekatere so se ohranile celo do današnjih dni, toda v njih ni življenja ... Ni trojk, ni kirgizov, ni goničev in hrtov, ni služinčadi in ni tistega, ki bi nad vsem tem vladal – gospoda-lovca, kakršen je bil moj pokojni svak Arsenij Semjonič Klimentjev.

K tetki sem zahajal do pozne jeseni, dokler se je še lovilo s hrti. Vendar pa je bilo staro gnezdo Anne Gerasimovne vselej le vmesna postaja na poti h končnemu cilju mojih izletov – pristavi Arsenija Semjoniča.

Od konca septembra so naši sadovnjaki in gumna samevali. Vreme se je kot po navadi hitro spreminjalo. Veter je cele dni ruval in mršil drevesa, dež je lil od jutra do večera. Včasih so proti večeru skozi mrke nizke oblake na zahodu posijali migetajoči zlati žarki zahajajočega sonca. Zrak je postal čist in jasen, sončni žarki pa so se slepeče svetlikali med listjem, med vejami, ki so se v vetru pozibavale kot živa mreža. Hladno in jarko se je na severu svetilo sivo nebo nad težkimi svinčenimi oblaki, izza katerih so počasi priplavali zasneženi gorski grebeni. Stojiš pri oknu in si misliš: »Če bog da, se morda zjasni.« Toda veter ne jenja. Ziblje drevesa v sadovnjaku, cefra dim, ki se neprestano vali iz dimnika poselske hiše, in spet lovi zlovešče kosme pepelnatih oblakov. Ti so bežali nizko in hitro – in kmalu kot dim zatemnili sonce. Ugašal je njegov blesk, zapiralo se je okence v sivo nebo, v sadovnjaku pa je postalo samotno in otožno, znova se je usul dež ... Najprej je padal tiho, pazljivo, nato vse gosteje, nazadnje pa je prerastel v ploho, ki sta jo spremljala vihar in tema. Nastopila je dolga, burna noč ...

Iz te preizkušnje je sadovnjak izšel skoraj povsem ogoljen, prekrit z mokrim listjem in nekako pomirjen, spokojen. Zato pa je bil toliko lepši, ko se je spet zjasnilo, ko so se začeli jasni in hladni dnevi začetka oktobra,

poslovilni praznik jeseni! Tisto listje, ki še visi na drevesih, bo tam ostalo do prvega snega. Sadovnjak bo črnel pod hladnim turkiznim nebom, se grel na soncu in vdano čakal zimo. Polja pa že pokrivajo črne brazde in svetlo zeleni poganjki ozimine. Čas je za lov!

In vidim se na posestvu Arsenija Semjoniča, v veliki hiši, v salonu, polnem sonca in dima pip ter cigaret. Ljudi je veliko – vsi so zagoreli, z usnja-timi obrazi, oblečeni v suknje in obuti v visoke škornje. Ravno kar so se do sitega najedli, zdaj pa se pordeli vneto in glasno pogovarjajo o lovu, ki jih čaka, a tudi po kosilu ne pozabijo na vodko. Na dvorišču pa trobi rog in v različnih tonih zavijajo psi. Črn hrt, ljubljene Arsenija Semjoniča, zleze na mizo in začne s pladnja žreti ostanke zajca v omaki. Toda naenkrat strašno zacvili in se prek krožnikov in šilc požene z mize. Arsenij Semjonič, ki je iz kabineta prišel s pasjim bičem in revolverjem, z nenadnim strelom ogлуši salon. Salon se polni z dimom, Arsenij Semjonič pa stoji in se smeje.

»Škoda, da sem zgrešil!« pravi in pobliskuje z očmi.

Visok je, suhljat, a širokopleč in postaven. Obraz ima lep, ciganski. Oči se mu divje svetijo, zelo je spreten. Nosi malinovo rdečo svilen srajco, žametne hlače in visoke škornje. Potem ko s strelom prestraši tako psa kot goste, z baritonom norčavo deklamira:

»Sedlajmo, bratje, donca iskrega,
naj rog zapoje, zgane nam srcá!«

in glasno reče:

»No, ne izgublajmo časa!«

Še se spomnim, kako mlade prsi proti večeru požrešno in hlastno diha jo hlad jasnega in vlažnega dne, ko z glasno družino Arsenija Semjoniča jezdiš na kakšen Rdeči holm ali v Gromki log, ki lovca plaši že s svojim imenom, in ko te vznemirja blagozvočni lajež ps ov, ki so jih spustili v gozd. Jezdiš na srditem, močnem in nizkem kirgizu, krepko ga držiš na vajetih. Počutiš se, kot da sta s konjem zlita skoraj v eno. Prha, hoče se spustiti v drnec, glasno šušti po globoki in lahкотni preprogi odpadle ga listja. Vsak zvok se zamolklo razlega po opustelem, vlažnem in svežem gozdu. Nekje daleč stran je revsknil pes, ki mu je strastno in tožeče od-

govoril drugi, tretji – in kmalu je od laježa in vpitja zagrmel ves gozd, kot da bi bil steklen. Sredi hrupa je glasno odjeknil strel – in vsi so se »pognali« nekam v daljavo.

»Pazi-i!« nekdo zarjovi na ves gozd.

»Aha, pazi!« te prešine opojna misel. Zavpiješ na konja in se zapodiš po gozdu, kot da si se strgal z verige. Po poti ne vidiš ničesar več. Le drevesa migljajo pred očmi, na obraz pa se ti lepi blato izpod konjskih kopit. Skočiš iz gozda, zagledaš na plani pisan, razpršen trop psov in še močnejše spodbodeš kirgiza, da bi presekala pot zveri – po travnikih, brazdah in strniščih, dokler se naposled ne znajdeš v novem gozdičku in ti trop skupaj s svojim pobesnelim laježem in tuležem izgine izpred oči. Tedaj, ves moker in tresoč se od napora, ustaviš razpenjenega, hropečega konja in hlastno goltaš ledeno vlago gozdne drage. V daljavi zamirajo kriki lovcev in bevske psov, okoli tebe pa vlada mrtva tišina. Visoki, napol goli gozd stoji nepremično. Zdi se, kot da si se znašel v kakšnem skrivnem dvorcu. Iz grap se širi močan vonj po gobah, gnilem listju in mokrem lubju. In vlaga pritiska vse močnejše, gozd zajameta hlad in mrak ... Domov bo treba. Toda po lovu je težko zbrati pse. Dolgo, brezupno in otožno v gozdu trobijo rogovi, dolgo se sliši vpitje, preklinjanje in pasji cvilež. Nazadnje, že v temi, se privali lovska odprava na posestvo kakšnega malodane neznanega samotarja in napolni s hrupom vse dvorišče. Razsvetlujejo ga laterne, sveče in svetilke, ki so jih iz hiše prinesli naproti prišlekom ...

Dogajalo se je, da so lovci pri takšnem gostoljubnem sosеду preživeli več dni. Rano zjutraj so se v ledenem vetru in mokrem snegu odpravljali v gozdove in na polja, proti mraku pa so se spet vračali, vsi umazani, pordeli, smrdeči po konjskem potu, po kožuhi uplenjene zveri – in začne se popivanje. V svetli in polni hiši je silno toplo, potem ko ves dan preživiš na hladnem polju. Vsi hodijo iz sobe v sobo v razpetih suknjah, vsepovprek pijejo in jedo, medtem ko drug z drugim delijo svoje vtise o ubitem starem volku. Ta z razgaljenimi zobmi in zavitimi očmi v luži zamolkle in že hladne krvi leži sredi sobe. Puhastr rep moli vstran. Po jedači in pijači čutiš tako sladko utrujenost, tako blaženo se te loteva spanec, da pogovor slišiš kakor skozi vodo. Preprihani obraz gori, ko pa zapreš oči, se ti tla kar

zamajejo pod nogami. In ko ležeš v posteljo, na mehko pernico, nekje v starinski vogalni sobi z ikonico in svetilko, se ti prikažejo ognjeno pisani psi, po vsem telesu se razleze občutek galopa. Skupaj z vsemi temi podobami neopazno potoneš v sladek in globok sen. Pozabiš celo, da je v tej sobi nekdanj molil starec, čigar ime obkrožajo mračne tlačanske legende, in da je tu umrl, najbrž prav v tej postelji.

Kadar si lov prespal, si se še posebej prijetno spočil. Zbudiš se in dolgo ležiš v postelji. V vsej hiši vlada tišina. Slišiš, kako po sobah previdno hodi vrtnar in kuri peči ter kako polena pokljajo in prasketajo. Čaka te ves dan miru na pristavi, ki je že prav po zimsko tiha. Počasi se oblečeš, se sprehodiš po sadovnjaku, najdeš med vlažnim listjem spregledano mokro in hladno jabolko, ki je kdo ve zakaj nenavadno okusno, čisto drugačno kot ostala. Potem se lotiš knjig – starih knjig v debelih usnjenih platnicah z zlatimi zvezdicami na hrbtiščih. Čudovito dišijo debeli, porumeneli, hrapavi listi teh knjig, ki so podobne obrednikom! Po nekakšni kiselkasti plesni, starem parfumu ... Čudovite so tudi besede na teh straneh, ki so jih z gosjim peresom zapisali na veliko in z mehкими zaviti repki. Odpreš knjigo in bereš: »Misel, ki je vredna starih in novih filozofov, cvet razuma in občutja srčnega ...« In nehote te pritegne sama knjiga. To je Misleči dvorjan, alegorija, ki so jo kakšnih sto let poprej izdali pod pokroviteljstvom nekega »plemenitega gospoda številnih odlikovanj«, natisnila pa jo je gubernijska tiskarna. Govori o tem, kako si je »misleči dvorjan, ki je imel čas in pamet, da si je postavil vprašanje, česa je zmožen človeški razum, nekoč zaželel sestaviti načrt, kako širiti luč na prostranih ozemljih domače dežele ...« Potem naletiš na »satirične in filozofske pisarije gospoda Voltairja« in se dolgo naslajaš nad spretnostjo in razkošnostjo prevoda: »Gospodje! Erazem je v šestnajstem stoletju spisal hvalnico norosti (grandiozen premor – podpičje); ukazujete, naj pred vami povzdignem razum ...« Nato od Katarininih časov preideš k romantiki, k zbornikom, k dolгим pompozno sentimentalnim romanom ... Kukavica skače iz ure in v prazni hiši posmehljivo, a žalostno kuka nad teboj. In polagoma se v srce prikrade sladka in čudna otožnost ...

Tu so Alexisove Skrivnosti Pariza, tu je Victor ali Otrok gozda: »Polnoč bije! Blažen mir zamenja dnevni hrup in vesele pesmi vaščanov. Sen širi

svoja mračna krila nad našo poloblo. Z njih stresa mrak in sanje ... Sanje ... Vselej zgolj podaljšujejo trpljenje nesrečnega!« In pred očmi zamigljajo dobre stare podobe: skale in dobrane, blede luna in samota, prividi in prikazni, eroti, vrtnice in lilije, »burke in norčije mladih šaljivcev«, bela ročica, Ljudmile in Aline ... In tu so še revije z imeni Žukovskega, Batjuškova, licejca Puškina. Žalostno se spomniš babice, njenih polonez na klavikordu, kako otožno je brala iz Jevgenija Onjegina. In stari časi, o katerih sanjariš, vstanejo pred teboj. Dobre ženske in dekleta so nekdanj živele na pristavah! S stene me opazujejo njihovi portreti, aristokratsko lepe glavice s starinskimi pričeskami krotko in ženstveno povešajo svoje dolge trepalnice na nežne in žalostne oči ...

IV.

Vonj antonovskih jabolk izginja s plemiških posestev. Niso še daleč ti dnevi, meni pa se zdi, kakor da je odtlej minilo skoraj celo stoletje. Pomrli so starci v Selcih, umrla je Anna Gerasimovna, Arsenij Semjonič se je ustrelil ... Jaz pa jim že pišem epitaf.

Za dolgo sem zapustil domače loge, kot pri nas radi rečejo, ko pa sem jih pred kratkim spet obiskal, snidenje ni bilo nič kaj veselo. Stare knjige, stari portreti, pozabljeni in brezkoristni, so se razgubili po mestih, po meščanskih pristavicah, po jastrebjih gnezdh novih posestnikov – po gnezdh, na katera so se razdrobila prejšnja imetja. V vsem našem okraju zdaj najdeš tri ali štiri premožne plemiče, vendar tudi oni na deželi zdaj že živijo novo življenje – in še to navadno le poleti. Prihaja čas do kraja obubožanih malih posestnikov in ginečih sivih vasic. November je, čas, ko vaško življenje zamre.

Grdo je bilo jutro, ko sem stopil z vlaka na naši postajici, izgubljeni sredi polj. In polja so se mi po dolgem mestnem življenju zdela mučno ubožna in puščobna, ko me je kmet na vozu peljal k naši stari pristavi, po nama pa je padal dež ... Vasice nad dolinami so od daleč videti kot kupi gnoj. Po gozdu – golem, mokrem in črnem – se pase modrikasta meglica in šumi vlažen veter, na blatni cestici pa je pusto kot v kirgiški stepi. Naproti nama je prišel poročni sprevod: trije vozovi z ženskami, ki so se pred dežjem skrile pod plašče in krajce zgornjih kril. Ženske pijano tulijo pesmi, da bi v sebi vzbudile pogum in veselost. Ena stoji sredi voza, maha z robčkom in s tankimi vajetmi kriče priganja konja, ki pa se le nerodno spotika, kraguljčki raztreseno pozvanjajo, voz neenakomerno ropota po cesti in bodra pesem ni ubrana ... Hvala bogu, najdejo se pojave, ki bolj pritičejo temu sivemu dnevu. Iz mesta se z vinskimi zaboji, polnimi steklenic, v katerih težko pljuska zelena tekočina, vrača krčmar. Mimo se je na drožki pripeljal narednik, ves zamazan od blata, ki je letelo izpod koles, za njim pa na vozu pop, zajeten, rdečelas, z veliko kapo in površnikom s privihanim ovratnikom. Prevezan je z brisačo, ki je na prsih zvita v kolobar, na hrbtu pa zavezana v vozel ... In že se izza griča, ki se spušča

v dolino, prikažejo drevesa našega sadovnjaka ...

Toda na prvi vtis se ne gre zanesti. Mineta dva, trije dnevi, vreme se izboljša, postane bolj sveže in pristava ter vas se pokažeta v drugačni luči. Začenjš čutiti povezavo med prejšnjim in zdajšnjim življenjem in to, česar sem se spomnil ob vonju antonovskih jabolk – podeželska čilost, preprostost in gospodarnost –, spet spremlja nove vtise. Minilo je že skoraj petnajst let, naokrog se je marsikaj spremenilo, vendar se doma spet počutim kot tedaj: po deško žalostno, po deško vedro. In prija mi to siromašno in umirjeno vaško življenje.

Znova se vidim v vasi, pozno jeseni. Vrstijo se modrikasti, oblačni dnevi. Zjutraj se usedem v sedlo in z enim psom, s puško ter rogom odjezdim na polje. Veter žvižga in tuli v puškino cev, močno piha naproti, včasih s seboj prinese suh sneg. Ves dan se potikam po pustih ravninah ... Proti mraku se lačen in prezebel vrnem na posestvo. Pri srcu mi postane tako toplo in veselo, ko se iz Selc zasvetlikajo luči in s pristave priveje vonj po dimu, po življenju. Pomnim, kako smo doma tedaj radi »mrakovali«: ognja nismo kurili, pogovarjali smo se v poltemi. Ko stopim v hišo, vidim, da so na oknih že zimski okvirji, kar v meni še močneje vzbudi mirno zimsko razpoloženje. V hištrni delavec kuri pečko, jaz pa kot v otroštvu počenem ob kupu slame, ki že močno diši po zimski svežini, in zrem bodisi v plamenečo pečko bodisi v okna, za katerimi modri in žalostno umira somrak. Nato grem v poselsko hišo. Tam je svetlo in polno ljudi: dekleta sekljajo zelje, poslušam drobno, usklajeno potrkavanje svetlikajočih se nožev in družne žalostno-vesele podeželske pesmi ... Včasih se oglasi kak sosed in me za nekaj časa odpelje na svojo pristavico ... Tudi to ubogo maloposestniško življenje je dobro!

Posestnik ima rad jesen, rad ima dolge večere, dolgo temno noč v toplem in udobnem kabinetu. Zgodaj vstaja. Na postelji se dobro pretegne, zaradi česar iz stene na tla trešči opeka (že zdavnaj bi jo moral zadelati, a se nikakor ne spravi!). Stopi do mize, namršči obrvi in zvije debelo cigareto iz cenenega črnega tobaka ali pa preprosto iz mahorke. Bleda svetloba ranega novembrskega jutra ozarja preprost kabinet z golimi stenami, rumene in otrdele lisičje kožuhe nad posteljo ter krepko postavo v hlačah in razpasani srajci, iz ogledala pa zre zaspan tatarski obraz. V poltemni

topli hiši vlada mrtva tišina. Za vrati na hodniku pohrkuje stara kuharica, ki že od malega živi v gosposki hiši. Gospod se na to ne ozira, ko na ves glas zavpije:

»Lukerja! Samovar!«

Nato si nadene škornje, okoli ramen ogrne suknjo in z razpeto srajco stopi iz hiše. V zaklenjeni veži smrdi po psih. Obkrožijo ga goniči, piskajoče zehajo, se lenobno pretegujejo in nasmihaajo.

»Hopa!« reče s počasnim pokroviteljskim basom in se skozi sadovnjak odpravi na gumno. Njegove prsi široko zajemajo rezki jutranji zrak in vonjave golega sadovnjaka, ki je čez noč ozebel. V brezovem drevoredu, ki je že napol posekan, zverženo in od mraza počrnelo listje šušti pod škornji. Na nizkem oblačnem nebu se izrišejo naščeperjene kavke, ki spijo na slemenu skednja. Čudovit dan za lov bo! In gospod se ustavi sredi drevoreda, dolgo gleda jesensko polje, puste zelene zaplate ozimine, po katerih brodirajo teleta. Dve gonički mu cvilita pod nogami, Zalivaj pa je že za sadovnjakom: poskakuje po bodečih strniščih, te kliče in sili na plan. Toda kaj ti bodo zdaj goniči? Zdaj je žival na polju, na brazdi, ki je še ni zametlo, v gozdu pa se boji, ker v gozdu listje šumi ... Ah, ko bi imel hrte!

V skednju se spravljajo k mlatvi. Počasi se širi ropot mlatilnega bobna. Konji hodijo v geplju, lenobno napenjajo zaprežnice, z nogami se upirajo v tla, prekrita z gnojem, in se pozibavajo. Sredi geplja se na klopci vrti gonjač in enolično vpije nanje. Z bičem vselej švrka le rjavca, ki je od vseh najbolj len in ima oči rahlo priprte, kakor da bi stoje spal.

»No, no, dekleta, dekleta!« strogo vpije resnobni podajalec, ko si oblači široko platneno srajco.

Dekleta naglo pometajo gumno in begajo sem ter tja z nosili, metlami.

»Zbogom!« reče podajalec in prvi, poskusni snop žita s cviljenjem in brnenjem zleti v boben in v raztrganem loku šine izpod njega spet navzgor. Boben pa ropota vse vztrajneje, delo steče in kmalu se vsi zvoki zlijejo v prijeten hrup mlatve. Gospod stoji pri vratih skednja in gleda, kako po temi švigajo rdeče in rumene rute, roke, grablje, slama. Vse skupaj poplesuje v ritmu bobna in enoličnega vpitja ter žvižgov gonjača. Pleve v oblakih letijo k vratom in gospoda odenejo v sivino. Gospod pogosto po-

gleduje na polja ... Vsak čas jih bo pobelil prvi sneg ...

Prvi sneg! Hrtov ni, novembra nimaš s čim loviti, toda začenja se zima, začenja se »delo« z goniči. In spet se kot v prejšnjih časih zbirajo mali posestniki, zapijajo poslednji denar, cele dni se potikajo po zasneženih poljanah. Zvečer pa se v kakšnem zaselku bogu za hrbtom v temi zimske noči daleč svetijo okna prizidka. Tam, v tem majhnem prizidku, plavajo oblaki dima, motno gorijo lojene sveče, uglašujejo kitaro ...

»O mraku silen veter je potegnil,
široke duri je odveznil,«

ureže nekdo s prsnim tenorjem. In ostali neubrano, češ da se šalijo, pritegnejo z žalostno, brezupno drznostjo:

»Široke duri je odveznil,
s snegom cestico pobelil ...«

L. N. Andrejev: ZID

I.

Jaz in še en gobavec sva se previdno priplazila k zidu in pogledala navzgor.

Od tu se ni videlo vrha. Zid se je dvigal, raven in gladek, in zdelo se je, da reže nebo na dve polovici. Naša polovica je bila rdečečrna, proti obzorju pa temno modra. Nisi vedel, kje se konča črna zemlja in se začne nebo. Stisnjena med zemljo in nebom se je dušila črna noč in zamolklo in težko ječala in z vsakim vzdihom je iz svojih neder pljuvala oster, žgoč pesek, od katerega so boleče gorele najine razjede.

»Poskusiva ga preplezati,« mi je rekel gobavec in njegov glas je bil nosljav in smrdeč kot moj.

Nastavil mi je hrbet, jaz pa sem splezal nanj, toda zid je bil še vedno previsok. Ne le nebo, rezal je tudi zemljo, ležal je na njej kot debela, zadovoljna kača, spuščal se je v brezna, se vzpenjal na gore, glavo in rep pa je skrival za obzorjem.

»Potem ga pa porušiva!« je predlagal gobavec.

»Dajva!« sem se strinjal.

S prsmi sva udarila ob zid in obarval se je s krvjo najinih ran, a ostal nem in nepremičen. In polastil se naju je obup.

»Ubijte naju! Ubijte naju!« sva ječala in se plazila, toda vsi so se s studom odvracali od naju, in videla sva le hrbte, ki so drgetali od silnega gnusa.

Tako sva se priplazila do lačnega. Sedel je, naslonjen na kamen, in zdelo se je, da se še sam granit muči pod njegovimi ostrimi, šilastimi lopaticami. Mesa sploh ni imel in njegove kosti so rožljale, kadar se je premaknil, in suha koža šuštel. Njegova čeljust se je povesila in iz temne odprtine ust je prihajal suh, hripav glas:

»La-čen-sem.«

Zasmejala sva se in se odplazila dalje, dokler nisva naletela na četvero plešočih. Skakali so skupaj in spet narazen, se objemali in vrteli in njihovi obrazi so bili bledi, izmučeni, brez nasmeškov. Eden je zajokal, ker je bil utrujen od neskončnega plesa, in prosil, naj se ustavijo, a ga je drugi brez besed objel in zavrtel, in znova je skakal skupaj in narazen in pri vsakem koraku se mu je utrnila velika, motna solza.

»Hočem plesati,« je zanosljal moj tovariš, a sem ga odvrnil naprej.

Spet je bil pred nama zid, ob njem pa je čepela dvojica. Prvi je v presledkih udarjal z glavo ob zid in nezavesten padal po tleh. Drugi ga je resnobno opazoval, z roko tipal najprej njegovo glavo, nato pa zid. Vsakič, ko se je prvi ovedel, mu je dejal:

»Še bo treba; samo še malo.«

Gobavec se je zasmejal.

»Bedaka,« je rekel in veselo napihnil lica. »Bedaka. Mislita, da je onkraj svetlo. Ampak onkraj je prav tako temno in prav tako se plazijo okoli gobavci in prosijo: ubijte nas.«

»Pa starec?« sem vprašal.

»Kaj je s starcem?« je odbrusil gobavec. »Starec je neumen, slep, ničesar ne sliši. Je mar kdo videl špranjo, ki jo je izdolbel v zid? Si jo ti videl? Sem jo jaz?«

Razjezil sem se in udaril tovariša po mehurjih, ki so se mu naredili na lobanji, in zakričal:

»Čemu si se pa ti plazil?«

Zajokal je in oba sva zajokala in se odplazila naprej in prosila:

»Ubijte naju! Ubijte naju!«

Toda obrazi so se tresoč obračali stran in nihče naju ni hotel ubiti. Ubijali so lepe in močne, naju pa so se bali dotakniti. Podleži!

II.

Ni bilo časa; ni bilo ne včeraj ne danes ne jutri. Noč nas nikdar ni zapustila, da bi si odpočila za gorami in se vrnila krepka, jasno črna in mirna. Zato je bila vselej tako utrujena, dušeča se in mrakobna. Zlobna je bila, ta noč. Zgodilo se je, da ni mogla več poslušati naših stokov in krikov, gledati naših razjed, našega gorja in zlobe. Tedaj so burno zakipele njene črne, doneče grudi. Renčala je na nas kot preganjana zver, ki se ji je zameglil razum, in divje mežikala s strašnimi ognjenimi očmi, ki so ožarjale črna, neskončna brezna, mračni, ponosno spokojni zid ter žalostno gručico drgetajočih ljudi. Kot k prijatelju so se stiskali k zidu in prosili zaščite, toda on je bil zmeraj naš sovražnik, zmeraj. In noč sta jezila naše malodušje in strahopetnost in začela se je zlovešče hohotati in tresel se je njen sivi lisasti trebuh in stare gologlave gore so povzele za njo ta vražji hohot. Gromko mu je odgovarjal mračno vzradošeni zid in igrivo metal na nas kamenje, ki je drobilo naše glave in mečkalo naša telesa. Tako so se zabavali, ti velikani, in si vzklikali in veter jim je žvižgal divjo melodijo, mi pa smo ležali z obrazi navzdol in v grozi prisluškovali, kako se v zemljinih nedrih prevrača in zamolklo renči nekaj gromozanskega, razbija in hoče na plan. Takrat smo vsi molili:

»Ubij nas!«

Toda umirali smo vsako sekundo in bili nesmrtni kot bogovi. Dvignil se je val brezumnega gneva in veselja in noč je točila solze kesanja in težko vzdihovala in kot bolna hrkala na nas moker pesek. Radostno smo ji odpuščali, se ji posmihali, izmučeni in slabotni, in se veselili kot otroci. Kriki lačnega so se nam zdeli kot sladko petje, in z veselo zavistjo smo opazovali tiste štiri, ki so skakali skupaj, narazen in se lahkotno vrteli v neskončnem plesu. In par za parom smo se zavrteli tudi mi, in jaz, gobavec, sem si našel začasno prijateljico. In bilo je tako veselo, tako prijetno! Objemal sem jo, ona pa se je smejala in njeni zobki so bili beli, lička pa rožnata. Bilo je tako prijetno. In ni moč razumeti, kaj se je zgodilo, toda radostno razgaljeni zobje so začeli šklepetati, poljubi so se okisali in z vikom, ki ga še ni zapustilo veselje, smo se začeli gristi in pobijati. In

tudi ona, beli zobki, me je tepla po bolni, slabotni glavi in se mi z ostrimi kremplji zasajala v prsi, prav tja do srca – tepla me je, gobavca, ubogega, tako ubogega. In to je bilo strašneje od gneva noči in brezdušnega hohota zidu. In jaz, gobavec, sem se jokal in tresel od strahu in potihoma, skrivaj poljubljal zidu odvratne noge in ga rotil naj mene, samo mene spusti v tisti svet, kjer ni brezumnih, ki se pobijajo med seboj. Ampak zid, podlež, me ni spustil in takrat sem ga pljuval, tolkel po njem s pestmi in kričal:

»Poglejte tega morilca! Vsem se vam posmiha.«

Toda moj glas je bil nosljav, dah pa smrdeč, in nihče me ni hotel poslušati, gobavca.

III.

In spet sva se plazila, jaz in še en gobavec, in spet se je naokoli razlegel hrup in spet je molče krožila četverica, si stepala prah z oblek in si lizala krvave rane. Toda bila sva utrujena, bolelo naju je in življenje naju je težilo. Moj sopotnik se je usedel, enakomerno udarjal po tleh z zateklo roko in nosljaje žlobudral:

»Ubijte naju. Ubijte naju.«

Sunkovito sva skočila na noge in se zagnala v množico, a se je razmaknila, in videla sva le hrbte. In klanjala sva se hrbtom in prosila:

»Ubijte naju.«

Toda hrbti so bili nepremični in nemi kot zid. Tako strašno je, ko ne vidiš človeških obrazov, le hrbte, nepremične in neme. Moj sopotnik me je zapustil. Zagledal je obraz, prvi obraz, in obraz je bil takšen kot njegov, razjeden in pošasten. Vendar je bil to obraz ženske. In on se je nasmihal in sukal okrog nje, iztegoval je vrat in širil smrad. Tudi ona se mu je nasmihala z razpadlimi usti in povešala oči brez trepalnic. In sta se poročila. In na mah so se vsi obrazi obrnili k njima in širok, raskav smeh je stresel zdrava telesa: tako sta bila smešna, ko sta se ljubkovala. Smejal sem se tudi jaz, gobavec; saj se je vendar neumno ženiti, ko si tako grd in bolan.

»Bedak,« sem se posmehnil. »Kaj ti bo ona?«

Gobavec se je domišljavo zarežal in odgovoril:

»Trgovala bova s kamenjem, ki pada z zidu.«

»Pa otroci?«

»Otroke bova ubijala.«

Kako neumno: rojevati otroke, da jih potem ubiješ. Sicer pa ga bo kmalu prevarala – tako lokave oči ima.

IV.

Končala sta svoje delo – tisti, ki je udarjal s čelom, in tisti, ki mu je pomagal, in ko sem se priplazil do njiju, je eden visel na kljuki, vbiti v zid, še topel, drugi pa si je po tihem pel veselo pesmico.

»Pojdi, povej lačnemu,« sem ukazal, in poslušno je šel in si popeval.

In videl sem, kako se je lačni odlepil od svojega kamna. Šepajoč, padajoč, po vseh štirih in po trebuhu se je prebijal k zidu, kjer se je zibal obešenec, in drezal vse s svojimi ostrimi komolci, šklepetal z zobmi in se smejal, radostno kot otrok. Samo en košček noge! Toda zamudil je, in drugi, močnejši, so ga prehiteli. Prerivali so se, se praskali in grizli. Zgrnili so se nad obešenčevo truplo in glodali njegove noge in s tekom cmokali in hrustali obrane kosti. In niso mu pustili zraven. Počenil je in gledal, kako drugi jedo, in se oblizoval s hrapavim jezikom in iz njegovih velikih praznih ust se je izvijal zategel stok:

»La-čen-sem.«

Smešno je bilo; tisti je umrl za lačnega, lačni pa še do koščka noge ni prišel. In sem se smejal in drugi gobavec se je smejal in tudi njegova žena je posmehljivo odpirala in zapirala svoje lokave oči: pripreti jih ni mogla, ker ni imela trepalnic. On pa je tulil vse silneje in glasneje:

»La-čen-sem.«

Hripež je izginil iz njegovega glasu in ta se je s čistim, železnim zvokom, predirnim in jasnim, dvigal v višave, udarjal ob steno, se od nje odbil in poletel nad temnimi brezni in sivimi gorskimi grebeni. In kmalu so zatulili vsi, ki so stali ob zidu, in bilo jih je mnogo kot kobilic in bili so lačni in žejni kot kobilice in zdelo se je, da je v nevzdržnih mukah zatulila še sama požgana zemlja, ki je široko razprla svoje kamnito žrelo. Kakor gozd suhih dreves, ki jih divji veter nagiba vstran, so se dvigale in drgetaje iztegovale k zidu roke, mršave, uboge, proseče, in bilo je v njih toliko obupa, da so trepetali kamni in bojazljivo bežali sivi in modri oblaki. Toda zid je bil nepremičen in visok in ravnodušno je odbijal tulež, ki je prediral in rezal na plasti gosti, smrdljivi zrak. In vse oči so se obrnile k zidu in iz

njih so lili ognjeni žarki. Verjele so in čakale, da bo vsak čas padel in odprl novi svet, in že so videle, slepe od vere, kako se majejo kamni, kako od vrha do tal drhti kamnita kača, napitana s krvjo in človeškimi možgani. Morda so migetale solze v naših očeh, ne pa zid, kot se nam je zdelo, in še predirnejši so postali naši kriki. V njih sta zazvenela gnev in vzhičenje nad skorajšnjo zmago.

V.

Takrat se je zgodilo. Visoko na kamen je stopila suha, stara ženska z upadlimi, posušenimi lici in dolgimi, razmršenimi lasmi, ki so spominjali na sivo grivo starega lačnega volka. Skozi njeno raztrgano obleko so se videle rumene, koščene rame in usahle, povešene prsi, ki so dale življenje mnogim, izčrpane od materinstva. Iztegnila je roke k zidu – in vsi pogledi so jim sledili. Spregovorila je in v njenem glasu je bilo toliko muke, da je sramežljivo zamrlo obupano ječanje lačnega.

»Vrni mi moje dete!« je rekla ženska.

In vsi smo molčali in se zlobno smehljali in čakali, kaj odvrne zid. Na zidu se je risal krvavo siv madež – možgani tistega, ki mu je ženska pravila »moje dete«, in nestrpno, grozeče smo čakali, kaj bo odgovoril podli morilec. In bilo je tako tiho, da smo slišali šelet oblakov, ki so plavali nad našimi glavami, in sama črna noč je zadušila stoke v svojih grudih in le še z lahkotnim žvižgom pljuvala žgoč, droben pesek, ki je razjedal naše rane. In znova se je zaslišala surova in grenka zahteva:

»Okrutnež, vrni mi moje dete!«

Vse bolj zloben in preteč je postajal naš nasmeh, toda podli zid je molčal. In tedaj se je od neme množice ločil lep in surov starec in se postavil ob bok ženski.

»Vrni mi mojega sina!« je rekel.

Bilo je tako strašno in veselo! Moj hrbet se je ježil od hladu in mišice so se krčile od naliva skrivnostne in zlovešče sile, moj sopotnik pa me je suval v bok, rožljaj z zobmi in iz njegovih gnijočih ust je kot širok, šumeč val vela smrdljiva sapa. In iz množice je stopil še en človek in rekel:

»Vrni mi mojega brata!«

In prišel je še nekdo in rekel:

»Vrni mi mojo hčer!«

In začeli so prihajati moški in ženske, stari in mladi, in razpirali roke in

neizprosno je donela bridka zahteva:

»Vrni mi moje dete!«

Takrat sem jaz, gobavec, začutil v sebi moč in pogum in stopil sem naprej in zavpil glasno in grozeče:

»Morilec! Vrni mi mene samega!«

Toda on – on je molčal. Delal se je, lažniv in podel, da ne sliši, in zloben smeh je stresel moja razjedena lica in brezumen srd je napolnil naša onemogla srca. Toda on je še vedno molčal, ravnodušno in topo, in takrat je ženska togotno stresla suhe, rumene roke in neusmiljeno pribila:

»Preklet bodi, ti, ki si ubil moje dete!«

Lepi, surovi starec je ponovil:

»Preklet bodi!«

In z zvenečim tisočglasnim stokom je ponovila vsa zemlja:

»Preklet bodi! Preklet! Preklet!«

VI.

In globoko je vzdihnila črna noč in kot morje, ki ga je vihar v vsej njegovi težki, rjoveči neznanskosti vrgel na čeri, je vzvalovil ves vidni svet in s tisoč napetimi in razgnevljenimi prsmi udaril ob zid. Visoko, do samih težko valečih se oblakov je brizgnila krvava pena in jih pordečila in postali so ognjeni in strašni in rdečo svetlobo so metali navzdol, tja, kjer je grmelo, rohnelo in tulilo nekaj drobnega, a vseeno pošastno številčnega, črnega in divjega. Z zamirajočim stokom, polnim nepopisne bolečine, se je odlilo – in nepremično je stal zid in molčal. Toda ni molčal sramežljivo in ne osramočeno – mračen in zlovešče miren je bil pogled njegovih brezobličnih oči in ponosno kot car je spuščal s svojih ramen škrlatno ogriinjalo spolzke krvi, katerega konci so izginjali med iznakaženimi trupli. Toda umirali smo vsako sekundo in bili nesmrtni kot bogovi. In znova je zarjul mogočni potok človeških teles in z vso svojo silo udaril ob zid. In znova se je odlil in tako spet in spet, dokler ni nastopila utrujenost in mrtev spanec in tišina. Jaz pa, gobavec, sem stal čisto ob zidu in videl, da se on, ponosni car, začinja majati in da se po njegovih kamnih trepetaje spreletava groza pred padcem.

»Pada!« sem zakričal. »Bratje, pada!«

»Motiš se, gobavec,« so mi odvrnili bratje.

In tedaj sem jih začel spraševati:

»Naj stoji, toda mar ni vsako truplo stopnica k vrhu? Veliko nas je in naše življenje je mučno. Nasteljimo zemljo s trupli. Na njih namečimo nova in tako bomo prišli do vrha. Četudi ostane le eden – videl bo novi svet.«

In v veselem upanju sem se ozrl – in videl le hrbte, ravnodušne, mastne, utrujene. V neskončnem plesu se je vrtela četverica, skakala skupaj in spet narazen in črna noč je kot bolna pljuvala moker pesek in zid je stal, neuničljiv in grozanski.

»Bratje!« sem prosil. »Bratje!«

Toda moj glas je bil nosljav, dah pa smrdeč, in nihče me ni hotel poslušati,

gobavca.

Gorje! Gorje! Gorje!

A. M. Remizov: HUDIČEK

PRVO POGLAVJE

Hiša Divilinovih ob reki. Stara, siva, zdelana. Vsak jo pozna.

Do hišnih vrat vodijo stopnice. Vrata so ozka, siva, nema. Niti ene špranjice nimajo – še ključavnice ni videti. Ponoči nikogar ne pritrkaš. Kdo pa sploh trka ponoči? Morda tat? Menda ne, saj tat ne gre skozi vrata, zato tudi je tat. Če pa je kaj nujnega ... Nikar ne zamerite – zvonca ni.

Nekaj časa je na vratih visel listek: vhod skozi okence.

Nemara si je kdo privoščil šalo ali pa je bilo tako treba zaradi kakšne prenove – res je, da so se takrat okrog potikali pleskarji. A zato ni nič lažje.

Kar poskusi, skoči! Glej, kje je okno: zlepa ga ne dosežeš, le pretegneš se. Če bi lahko splezal na stebriček ali kandelaber ... Toda stebriček je kot nalašč izkrivljen: nekoč je šel raztresen izvošček, se zapel z vozom za stebriček, stebriček se je upognil in tak ostal do danes. Tudi od kandelabra ni kdo ve kakšnega veselja. Ko bi le stal malce bližje, ne pa takole – prekotno na reko Moskvo. Preden se ogreješ in kam prideš ... Ne, plezati se ne izplača, vse je zaman! Kaj hočemo, s ceste ne gre.

Pa če jo z nabrežja mahneš čez ograjo? Špice so v napoto: debele kot prsti in ostrejšje od igel. Ograje, bratec, ne premagaš!

Če vstopiš skozi dvoriščna vrata ... Če vstopiš skozi dvoriščna vrata, boš pred seboj zagledal ogromen hlev. Včasih ga je uporabljal izvošček, zdaj pa je ostal le vonj po konjih, po gnoju, pa še ta izginja.

Če se srečno prebiješ do hleva, zavij na levo in pojdi naravnost do pasje ute – psa v uti ni nobenega. Bila je psica, Belka so jo klicali, a je poginila, tako da še lajati nima kdo.

Od ute pa spet zavij na levo in zaletel se boš v vrata. Vrata so na škripcu in prelepljena z zapackanim povoščenim platnom. Odpreš jih, kajpak, brez težav, to ni nobena umetnost. Greš po hodniku, se dodobra naspotikaš in

nazadnje naletiš na druga vrata. Tu boš tudi počakal! Dokler ne izgubiš potrpljenja – češ, saj tako ali tako nima smisla –, pljuneš in odideš.

Takole so se zadelali ti ljudje!

Ulica je ozka, opustela: zjutraj vodonosec, zvečer dninarji. Drug tod ni hodil.

In v hiši živijo.

Kaj pa v njej počnejo – tega živ krst ne ve.

DRUGO POGLAVJE

Stari Divilin je bil zelo spoštovan, veljal je za božjega norčka, za blaženega. Čeprav je bil samotar, se je od časa do časa pokazal. Klicali so ga utopljenec. Kmalu po ženitvi je na Jezusov krst padel skozi luknjo v ledu in utonil. Začeli so ga iskati, ga s kavljem povlekli iz vode, potlej pa vzeli v roke in oživili.

In odtlej je tako: utopljenec, utopljenec in nič drugega.

In odtlej je tako: piti je začel.

Ko ga prime, zmeče vse s sebe, potem pa tak, kot je, v Adamovi obleki, plane na ulico. V dežju ali snegu, če grize mraz ali tuli veter: nič ga ne moti.

In v tistih časih je ljudi videl kot rake, on pa je bil glavni rak, nekakšna račja mati. Iztegne starec roke, kot klešče razpre prste in lovi. Kogar koli najde, vsakogar ulovi. Odpravi se naravnost na tržnico in se najprej na konje spravi. Pretepa žival na vse pretege, tolče jo s pestmi po gobcu, dokler mu ne poidejo moči in se kar tam, ob staji, zgrudi. In leži pod rogoznico nepremično, kot mrtev, oči ima odprte, ogromne, brez beločnic in izbuljene – račje. Tudi sam je ves rdeč kot kuhan rak.

Ko pa napoči čas, se zave, vstane in začne momljati ter opletati. Le poslušaj! Tedaj ga ženske ne izpustijo iz rok. Kar reče utopljenec, vse se bo zgodilo. Nikoli se ni zmotil. Dar je imel, veste.

Človek je bil zelo spoštovan, redkokdo je tako spoštovan. Vendar se je požvižgal na spoštovanje, ni ga potreboval. Nekaj drugega je hotel.

Starka Agrafena je živela kot v samostanu, nikamor ni hodila, samo doma je ždela. Kdor pa jo je videl, ne more reči, da je starka: štirideset bi ji dal in še to bi bilo preveč. To niso stara leta, pri teh letih si še živahen. Kakšna druga bi se na njenem mestu tako vneto vrtela, da bi ji vse mlade zavidale.

V beli ruti, vsa prosojna in nepremična, kot da je brez kosti ali jalova. Tiha je, resna. In na pogled je ves čas enaka: niti ne stara se niti ne postaja mlajša.

Preden pa se je omožila, se je dogajalo, da je čudeže delala, prečudna čudes. Ljubezniva je bila: vsakogar potolaži, za vsakogar poskrbi in od nekod pridejo takšne besede, ki človeka zadenejo naravnost v dušo, in v dno duše prodrejo besede in pogasijo vse gorje. Vsak starec bi moral vedeti, kar je ona vedela. Včasih je začela koga spraševati ali pa je v težkih trenutkih sama kaj svetovala. Tedaj si le zamaknjeno poslušal. Oči je imela sinje, lase lanene. Še menih bi se komaj zadržal, kaj šele navaden človek.

Potem se je zgodilo, da se je do ušes zaljubila v Ivana Utopljenca, Ivan je pa še pogleda ne. Še več, sam ne ve, zakaj mu je tako zoprna. Vseeno ga je vzela, dobila je, kar je hotela, vendar ne po lastni zaslugi.

Takole je bilo. Že dolgo je Agrafena imela zlo namero – hotela ga je uročiti. Le veliko noč je čakala.

Na velikonočno nedeljo je po maši, ko je ven stopil pop s kropilnico, poiskala velikonočni kruh, na katerega je najprej kanila blagoslovljena voda, odščipnila košček in ga skrila pri sebi. Enako je naredila s prvim artosom, ki ga je zadela voda iz kropila.

Artos in kruh je zvezala v cunjo, si ju obesila čez prsi in tako nosila do mlaja.

Ko se je na nebu pokazala mlada luna, je odšla v neko zakotje, se postavila nasproti mesecu, si snela s prsi svoj zlati križec in začela zaklinjati.

»Mesec mladi vse vidi,
mesec mladi vse ve
in vidi in ve,
kdo se s kom poljublja.
In ona, Agrafena,
se poljublja z Ivanom.
Bodi vekomaj tako,
da se poljubljata in ljubkujeta,
kot golob in golobica!
Ona jezdi na oslu,
z gadom ga priganja,
k mesecu pristopa z artosom in kruhom.

In Ivan se ne odvräča,
žal besede ji ne reče.
Bodi vekomaj tako,
da ji ne reče žal besede,
temveč naj ji same lepe stvari govori.«

Agrafena je snela s prsi culo, vzela ven artos in kruh, ju pojedla, nekaj drobtinic pa je pustila.

Pod neko pretvezo je stekla k Ivanu v hišo in mu neopazno stresla drobtinice v čaj.

Počakala je, da je Ivan čaj popil, in odšla domov.

Ivanu se je zmešalo: brez nje ne more živeti.

Toda ona se je prestrašila. Vidi, da zadeva ni enostavna, da ne more živeti kot poprej. Nekam jo vleče, nekaj jo napeljuje na takšne misli, da kri zaledeni v žilah. Vse to se je dogajalo tako neopazno, nekako samo od sebe, kot v šali.

In v sebi čuti nenavadno silo: česarkoli si zaželi, naj bo še tako neverjetno, se isti trenutek izpolni.

In že se boji svojih želja, boji se razmišljati ...

Spet je vzela križec, si ga obesila okoli vratu, se začela postiti, vse, vse, vse je naredila, kot je zapisano.

In je ugasnila.

Kot da bi odrezal. Kot da bi jo hudič pritisnil. Pljunil je nanjo hudič in za vselej odšel, pustil jo je, da živi na tem svetu v miru, v tišini, brez veselja, brez radosti, brez enega samega nasmeška, še tako bežnega.

In živela je mirno, pokorno.

Kam je vse izginilo? Sama ne ve.

Je sploh kdaj kaj bilo? Ničesar se ne spomni.

Kot da se je takšna rodila, kot da že od malih nog ni občutila veselja, radosti, kot da se nikoli ni smejala. Moli in vzdihuje, moli in vzdihuje.

O čem moli? O grehih.

O kakšnih grehih neki?

TRETJE POGLAVJE

Otroci so se pri Divilinovih pogosto rojevali. In umirali. Rodi se krepek otrok, po dobrem letu že začne hoditi in govoriti, potem pa na lepem dušico izpusti in jo Bogu izroči.

Med živimi sta ostala zgolj dva fantka.

Starejši, Boris, se je zelo rad učil. Svoj del hiše je do vrha založil s knjigami. Molče sedi, bere in bere. Z ničimer ga ne odtegneš: ne s slaščicami ne z igrami. Zaključil je gimnazijo in se vpisal na univerzo.

Starec je imel Borisa noro rad. Ničesar mu ni odrekel. Hotel je, da gre za zdravnika.

Dogajalo se je, da je starec ob mirnih dnevih, ko ni pil, tiho prisedel k sinu in spraševal, kako je nastal svet, kako človek in kako žival ter zakaj se je vse zgodilo tako, kot se je, in ali se bo vse to končalo in bo nastopilo drugo in kakšno bo to drugo in zakaj so na svetu tegobe in muke in zakaj ljudje umirajo in se rojevajo in zakaj ga boli srce.

Je starec razumel, kar mu je sin iz knjig bral, je sin razumel, kaj ga je starec spraševal?

Starec se je kar naprej gladil po svoji redki črni bradi, kot klešče zarival vanjo prste in zmajeval z glavo.

In tako, kot je tiho prišel, je tudi odšel nazaj v svoje prostore.

Tam je v temi pri medlem soju svetilke cele noči hodil gor in dol, sam sebi nekaj mrmral, zarival prste v redko črno brado in zmajeval z glavo. Nato je izbuljil črne račje oči brez beločnic in obstal kot kip. Dolgo je stal – kot okamenel.

In spet je tiho stopil k sinu; če ga je našel za knjigami, se je molče usedel, ga gledal, jamica med obrvmi pa je bila temnejša od najglobljega vodnjaka.

Zakaj ljudje umirajo in se rojevajo in zakaj ga boli srce?

Boris se je zgodaj poročil. K Divilinovim na dom je k materi Agrafeni ho-

dila mlada redovnica iz tamkajšnjega samostana, Glafira. In Glafiro je tudi oženil.

Rodila se jima je hči.

Kmalu pa se je v hiši zgodilo nekaj strašnega. Nekoč je k hiši pripeljala črna kočija. Iz kočije so stopili ljudje. Šli so v hišo. Vzeli Borisa. Ga posedli v kočijo. Kočija je odpeljala. Boris je odšel. In se ni več vrnil. Boris se v hišo ni več vrnil.

Tako je izginil – brez duha in sluha.

Odtlej je minilo dvanajst let, pa še kar ni nič jasno; naj so si še tako razbijali glavo, ničesar se niso domislili, in nihče ne ve: kako, kaj in zakaj?

Dvanajst let je že minilo, odkar je starec umrl, pa se Boris ni vrnil – in le Bog ve, če se kdaj bo.

Starec je umrl od žalosti.

Od tistega dne, ko so odpeljali Borisa, ni spal, ni več mogel spati.

Cele noči je bedel starec v Borisovi sobi na svojem običajnem mestu pri mizi in naslonjen na komolce zrl tja, kjer je nekdam za knjigami sedel Boris.

»Zakaj ljudje umirajo in se rojevajo in zakaj me boli srce?« je mrmral starec.

In je umrl.

Nekaj mesecev po njegovi smrti je Agrafena rodila zadnjega otroka. Malčka so dedku v čast krstili za Denisa.

Niti starčeva smrt niti sinova usoda nista zmotili njenega enoličnega vsakdana.

Le enkrat je v njenih modrih očeh vzplamtel moder ogenj. Le enkrat – in so spet ugasnile.

Mir, pokornost. Moli in vzdihuje, moli in vzdihuje.

O čem moli? O grehih.

O kakšnih grehih neki?

ČETRTO POGLAVJE

Vso hišo in vse divilinsko gospodinjstvo je imela v rokah snaha Glafira. In Glafira je vse upravljala po svoje.

Suha kot trska in tanka kot kost, bledična, lakomna in zlobna – kot coprnica na brezovi metli. Res, prava Jaga.

Tam, v samostanu, je morala biti tiha, poslušnosti se je zavezala, zdaj pa se je v prazni hiši povsem razpustila in zavladala nad njenimi hodniki, prehodi, koticiki, neskončnimi stopnišči in neštetimi sobami.

Poročila se je z Borisom ... Vrag ve, zakaj se je poročila. Iz ljubezni ali iz preračunljivosti ali pa je bil pač že čas ... Zdaj je bila svobodna, počela je lahko, kar je hotela.

Toda kaj naj počne v prazni hiši, razen gospodinji? Nič.

Kako – nič?

In se je spravila na Antonino in Denisko.

Nista smela teči po dvorišču ali po ulici. Nista smela v čoln, nista smela loviti rib – ne in ne!

Samo ob večjih praznikih je Jaga vzela otroka in se z njima peš odpravila na drugi konec mesta, v samostan za stražarnico. In vso pot jima je pridigala, še med mašo jima ni dala miru – prav nič veselo ni bilo, še slabše, kot če si po pouku zaprt, kar se je Deniski zaradi lenobe in vragolij pogosto dogajalo.

Deniska je visok fant, prsi ima železne.

Med odmorom, pogosto tudi med uro, si razpne suknjič in sošolcem pokaže svoje prsi. In vsi se strinjajo (saj se ne morejo ne strinjati), da ima prsi prav res železne in da lepo zadonijo, če potrkaš po njih.

Ko je Deniska začel hoditi v gimnazijo, so ga pričakali z vzdevkom: *uto-pljenec*, po očetu. Toda že prvi dan je pretepel enega najbolj neustrašnih in petelinastih fantov; odtlej se ga bojijo.

Bil je strašen lenuh, zlepa ga nisi spravil za knjige. Le eno ga je veselilo: zelo rad je risal. Ves čas je risal obraze, učitelje in sploh razne reči. Žepe je imel polne svinčnikov, gumic in radirk.

Radirka pa ni služila le za brisanje črnilnih madežev, temveč tudi za pobalinstva. To je take vrste predmet, ki kar sam sili v usta. In vonj ima tako prijeten, še posebej, ko jo svežo podrgneš po papirju in za seboj pušti rumeno sled.

Deniska je radirko rad žvečil. Malce požveči, potem pa iz nje naredi figurico: žabo ali kakšno nelepoto ali pa kaj drugega, zaradi česar ves razred završi, da ga ni mogoče več umiriti. Nato napihne mehurček, in ko se hrup poleže, stisne radirko, da počí. In poka po vsej učilnici, pa nihče ne ve, od kod prihaja zvok.

Kolikokrat je bil zaradi te radirke Deniska zaprt po pouku in ob nedeljah!

Deniska ni maral za knjige. Tiste, ki so jih učencem posojali na dom, so Denisko že po prvih nekaj vrsticah tako zdolgočatile in raztogle, da jih je, ne bodi len, vzel v roke in raztrgal na kosce.

Je pa poznal Deniska razne zgodbe, ki so do njega prihajale na razne načine: bodisi jih je kje slišal bodisi si jih je izmislil.

V gimnaziji je učence, ki so morali ostati po pouku, nadzoroval stari vratar Gerasim. Sedi Deniska in sedi starček Gerasim, pogleduje k Deniski, češ nikamor ne greš, za vse boš plačal. Starček pa je iz dolgčasa pripovedoval. In o čem vsem ni razpredal: o bitkah, o podeželju, o čarovnikih, o umrlih. Ko pa začne pravljice praviti, bi človek kar za vedno ostal v šoli – tako dobro je govoril.

Tudi Antonina je hodila v gimnazijo. Toda prejšnjo zimo jo je doletela nesreča in so jo vzeli iz šole.

Ob prvem snegu se je Antonina z Denisko najedla snega. Deniski ni bilo nič, le malce ga je požgečkalo v grlu, Antonina pa je obležala. Pokopali so vsako upanje, da si bo opomogla, tako hudo je bilo. Pa se je vseeno pobrala, samo noge niso bile v redu: stopala je lahko le na eno, na levo, in še to na prste, desna noga pa je opletala kot rep. Dekle je dobilo bergle.

In kaj se je zgodilo z njeno svetlo kito – samo laski štrlijo, o kiti pa ne duha

ne sluha.

Po bolezni je Antonina nekaj časa še hodila v gimnazijo. Najbolj paglava – niti Deniska se ni mogel kosati z njo –, najbolj neukrotljiva v vsem razredu je zdaj sedela, glavo je vrgla nazaj kot grbavec, izza njenega hrbta pa so kot vražji rožički molele bergle.

Njen blede obrazek se je kremžil, usta krivila. Pripravljena so bila, da se iz njih razleže takšen smeh, da bo skupaj z učiteljem poskočila še tabla, a iz tega ni bilo nič – le odvrniti si se hotel, tako žalostno, zoprno in mučno je bilo vse skupaj.

Učitelji je niso marali klicati, kadar pa je bila vprašana, je smela odgovarjati sede, čeprav navadno niti trenutka ni zdržala na enem mestu! Dekle je oslabelo. In tako so jo vzeli iz šole.

Zdaj je Antonina od jutra do večera doma pod budnim očesom svoje matere – Jage.

Jage otroka nista marala, kakor Antonina ni marala svojih vzgojiteljic, kakor Deniska ni maral cmer, burkležev, pohlevnežev, špecarjev, ravnatelja in nadzornikov.

S staro Agrafo pa je bilo ravno obratno. Otroka sta pogosto zahajala v njen del hiše. Klicala sta jo babika. In se je prijel: babika, babika.

Pri starki je bilo toplo, udobno.

Po stenah so visele slike, izvezene s svilo in perlami: tu so rožice, krvoločne zveri, samostan, Kitajci, temni vojščaki na konjih in brez konjev, labodi, gradovi in spet Kitajci.

V kotu so ikone, ob strani svetinje: kapice, čeveljčki, rokavičke, trakovi, jermeni, križci, pasice, hlače – vse same relikvije.

Na mizicah stojijo šatulje – biserne, oblečene v usnje, porisane in kristalne. Babika v beli rutici nič ne reče, kot da ima polna usta vode, le moli in vzdihuje.

Kakšno lestovko ima babika: bela je, posipana z okroglimi biseri; po zlategem žametu krajev tečejo bisernate vejice in obroba in obročki so bisernati in vsaka kroglica je stopnička na bisernati cestici.

Otroka sta stikala po šatuljah, odpirala skrinje, jemala ven razna čudesa in gledala in tipala. In česa vsega tam ni bilo ...

Starka je medtem, ne da bi nehala moliti, odprla eno od omar, iz nje vzela krožnik suhih jabolk in hrušk in sliv in grozdja in ga postavila na mizo pred otroka.

»Jagodko, jagodko!« so šepetale njene blede ustnice.

Otroka sta pustila šatuljice in škatlice ter se lotila sadja.

»Jagodko, jagodko!« je uvelo šepetala starka.

In krožnik se je spraznil.

»Nasvidenje, babika, hvala!« Otroka sta poljubila starko in šla v svojo sobo.

PETO POGLAVJE

Otroška soba je bila v Borisovem delu hiše.

Po starčevi smrti so šle vse knjige za kurjavo, v hiši ni ostala niti ena buklica.

Borisovo izginotje so pripisovali knjigam.

»Za vse so krive knjige,« je govorila Jaga. »Knjige so hudičevo delo, in če se v hiši počenja svinjarija, se samo hudič veseli, pa še prah se nabira.«

In tam, v pusti sobi, kjer prej ni bilo praznega koticčka, je Antonina preživljala vse svoje dni.

Le Denisko je čakala.

Deniska se je iz gimnazije vračal z zamudo: ali je moral ostati po pouku ali pa se je s fanti potikal naokoli.

Deniska je pravil Antonini strašne in čudovite zgodbe. Antonina jih je rada poslušala.

Sama ga je prosila, naj ji pripoveduje.

Vsako zgodbo, vsako prigodo je poslušala z nekakšno mučno bolečino.

Dobro je vedela: njena usoda je, da sedi tu, prav takole, in nič drugega ji ni in ji ne more biti namenjeno vse do groba. Poslušala je pripovedi o norčijah, ki bi jih nekdanj sama uganjala, in se mučila, dražila.

Gledala je nekam pod strop kot grbavec, se smejala in sople, smejala se je glasno, kot je le mogla. In oči si ji gorele od smeha in solz in vsa je poskakovala in bergle za hrbtom so poskakovale z njo.

»Še, Denka, še!«

Deniska pa je vzel v roke svinčnik in začel risati neko pošast.

»Denka, tisto o detlu!« je tolkla s pestjo Antonina in mrščila obrvi: tedaj zajoče ali pa te udari z berglo.

In začne se pravljica o detlu, Deniska začne pripovedovati.

Pravljico vsak pozna: kako je pes živel kmeta in njegovo ženo in kako so psa na stara leta pregnali s kmetije in kako se je pes znašel v takšni godlji, da bi se lahko kar ulegel in poginil.

»Pa se spomni pes in gre na široko plan lovit poljske miši.« Deniska nakremži usta in lokavo pripre oči, kot da sam miši lovi. »In je šel pes na plan, zagleda ga detel in sta postala prijatelja ...«

Nato se začnejo pasje pustolovščine.

Dolga in surova pravljica.

Deniska jo pripoveduje z vnemo, kakor da bi bila usoda psa in detla njegova lastna.

Detel je psa dosita nahranil in napojil.

»Zdaj sem sit in pijan, hočem se nasmejati!« »Prav,« odgovori detel. Videla sta, da delavca mlatita pšenico. Detel se je enemu usedel na ramo in ga začel kljuvati v zatilje. Drugi delavec je vzel palico in zamahnil po detlu, pa pobil na tla tovariša. Pes pa se valja po tleh od smeha, valja in valja ...

In bolj ko so bile surove pasje potegavščine, bolj igrivo je gledal Deniska.

Psu je odklenkalo: peljal se je kmet v mesto lonce prodajat, pes se je zapletel v napere in dušo spustil.

»Razjezi se detel na kmeta, se usede konju na glavo in mu začne kljuvati oči. Kmet teče s polenom, da bi ubil detla; priteče, zamahne – konj se mrtev zgrudi na tla. Detel se obrne, zleti na voz in začel prhutati po loncih. Kmet pa za njim in s polenom po vozu, kar po vozu. Vse lonce razbije in domov odide praznih rok. Detel pa odleti h kmetovi kajži, naravnost skozi okno prileti. Žena ravno peč kuri, malček pa sedi na klopici; detel se mu usede na glavo in začne kavsati. Požene se žena, lovi, a ne ujame: detel kar kljuva. Prime žena palico in zamahne: detla zgreši, otroka pa do smrti potolče. Kmet se vrne in vidi: vsa okna so razbita, posoda raztreščena, otrok mrtev. Spusti se v lov za detlom in ga naposled ujame, ves razcapan in pobunkan. ‚Ubij ga!‘ kriči žena.«

Deniska je narisal na papir triaršinski nos z nogami, zacmokal:

»Ne, pravi kmet, »to ni dovolj, živega ga pojem.« In ga je pojedel.

Antoninin blede obraz pokrijejo rdeče lise, oko ji zatrza in začne se smejati.

In v prazni otroški sobi s praznimi knjižnimi policami in z dvema posteljama v kotih, z dolgimi stenami, ki so vse porisane z obrazi, nosovi in repki, luč gori pozno v noč.

Šele Jaga, drsajoč s copatami, nažene otroka v posteljo, kjer se še dolgo pogovarjata, prhata od smeha in po mišje cvilita.

Ponoči jima v prazni hiši šepetaje prigovarjata enakomerno tiktakanje ure in mehki soj svetilke.

ŠESTO POGLAVJE

K Divilinovim je zahajal le en gost – ščurkomorec Pavel Fjodorov.

Otroka sta se pred ščurkarjem skrivala, ščurkar pa ni maral otrok.

»Svinjarija,« je govoril ščurkar, »hudičevo seme. Z grehom spočeti, greha polni, greh sejejo. Svinjarija.«

Po vsem dvorišču je rastel repinec in Deniska je vsake toliko, kadar se mu je uspelo izmuzniti Jagi, nabiral bodeče bunkice in jih neopazno zabadal ščurkomorcu v najbolj intimne predele.

Noben človeški obraz ni bil tako presunljivo podoben pasjemu gobcu kot obraz Pavla Fjodorova. Večje podobnosti bržkone še ni bilo. Izrezan pes. Ves zaraščen, žilav, zobat, namesto glasu pa globok lajež. Garjav pes.

Pavel Fjodorov je hodil po znanih trgovskih hišah in tam pobijal ščurke.

Čez ramo mu je visela črna usnjena torba z belim strupom, v rokah pa je držal palico z usnjeno konico.

Iz torbe je vzel kozarec z belim praškom, previdno odprl pokrovček in pomakal notri konico, ki jo je mazal s svinjsko mastjo. Potem je šepnil neko ščurčjo besedo in se lotil dela.

Hodil je ob steni in k mestom, kjer so bili ščurki, počasi prislanjal svojo konico, tako da je bila vsa stena prekrita z belimi krogci, ki so spominjali na bele ognjene jezike.

Konico je ščurkar prislanjal počasi, vendar premišljeno in z občutkom.

In ščurki, ki se niso več bali svetlobe, so lezli k vabi in jedli bele krogce, lezli so iz vseh skrivnih gnezd, iz vseh špranj in razpok, z otroki in jajčeci, in jedli bele krogce. Ko so se nasitili, so zaspano zlezli nazaj v gnezda, špranje in razpoke. Vrnili se niso nikoli več – niti podnevi niti ponoči, ko se brkata ščurčja zalega navadno razživi.

Ščurkomorec je imel svoje delo za veliko in pomembno. Bilo je, kot da se mu je v ščurčjem gomazenju kazal sam hudič, prva in najpomembnejša zapoved ščurkomorca pa je bila, da premaga, stre hudiča in ga izbriše z

obličja zemlje.

Kadar se je odtegnil od dela, je govoril le o najpomembnejšem:

»Ves svet je v primežu nečistega, vse je ujeto v njegove mreže, povsod so njegove satanske tace. Otroci se ne rojevajo, da bi Boga hvalili – hudičevo seme! Rojevajo se, da bi izpolnjevali zlodejevo voljo. In konec se bliža, svet gnije od nečistosti in malopridnosti. In prihaja čas ... hudič bo skupaj s svojimi mrežami prišel na plano, saj se mu ne bo treba več skrivati. Svet je pogubljen, umirajo poslednji pravični, plodijo se kot pesek v morju sinovi vražji. Skrivati se mu ni več treba. Sedel bo na prestol kot kralj in sodnik, začel bo veleovati in soditi od morja do morja svojim sužnjem in spremenil bo svoje kraljestvo v nevzdržen pekel, kjer je ogenj večen in kjer črv ne pogine.«

Ščurkar se s hudičem nikoli ni gledal iz oči v oči. Če pa bi se mu prikazal, bi se z njim neustrašno spoprijel.

Ko je pobil ščurke, je Pavel Fjodorov zaprl svoj kozarec, ga pospravil v torbo, si dal torbo čez ramo in prijel za palico, konico trikrat izmil v kropu, jo obrisal s suho krpo, postavil palico v vežo, potem si je umil roke in brado in vrat, prhal in pljuskal, spet po ščurčje odšepetal molitev in se nato usedel za mizo k čaju in slivovi marmeladi.

Bog ne daj, da marmelada ni skuhana tako, kot hoče ščurkar.

Tedaj se ne usede za mizo, ampak te ošteje.

»Slive najprej razreži na pol, posipaj jih s sladkorjem in daj ponev čez noč v pečico, zjutraj pa jo vzemi ven in začni kuhati. Potem se slive ne bodo držale skupaj, tako kot se ne držijo skupaj ščurki.«

Vzame ščurkar svojo palico, si nadene kapo in odide.

In prosi, kolikor hočeš, od jeze se za nič na svetu ne vrne.

Če pa je vse bilo, kot mora biti, je ob čaju stekel pogovor o najpomembnejšem.

In gostitelji izlijejo vse gorje svojega družinskega življenja.

»Svinjarija,« laja ščurkar, »sama svinjarija.«

In kamorkoli je prišel, karkoli je slišal, kogarkoli je videl, vse mu je smrdelo po svinjariji, zlem duhu – prikazoval se mu je hudič.

Vendar se s hudičem ščurkar nikoli ni gledal iz oči v oči. In če bi se hudič pojavil pred njim, se ščurkar ne bi ustrašil – verjel je, verjel, da bi ga premagal.

Če bi se hudič pojavil pred njim!

Življenje Pavla Fjodorova je minevalo v pobijanju ščurkov. Sicer pa ni hodil nikamor, razen k Divilinovim.

In le občasno, nič več kot petkrat ali šestkrat na leto, je stresel s sebe črno torbo z belim strupom in začel klestiti naokoli s svojo palico z usnjeno konico.

To se je dogajalo povsem nepričakovano. Surovost in mrkost sta nena doma prešli v skrajnost. Ves se je začel tresti, pred očmi se mu je zameglilo, zobje so se razgalili. V prsih se mu je dvignil nekakšen pasji tulež, in če bi ga tedaj privezali na verigo, bi zavil kot pes.

Zaklenil je vsa vrata, zagrnil zavese, šaril po kotih, pogledoval pod posteljo – vleklo ga je.

Tipal je votle predmete, jemal ven kozarce, skodelice, snemal stekelca s svetilk – vleklo ga je.

Duša mu je gorela, srce tolklo, drob se je obračal.

Ščurkar je kot vročičen šklepetal z zobmi in naposled planil iz sobe in šel, ovit v medlost. Glavo je imel težko in topo, možgane pa mu je stiskalo, kot da jih objema nekakšna debela skorja.

Kot slep se je ščurkar prebil do živalskega vrta.

Tam, v živalskem vrtu, je molče brodil od kletke do kletke, od zajca k morski kravi, od opice k slonu. Ko je padel mrak, je prav tako molče in slepo iz živalskega vrta stopil na glavno ulico, na ulici pa se je že prebujalo nočno življenje.

Hodil je vse bolj napeto in nemirno, gledal je naravnost predse; nikomur

se ni umaknil s poti.

Če pa bi zli duh koga nagovoril, naj ga ustavi, ni vrag, da ne bi ščurkar nepridiprava na mestu zadavil ali pa, če bi imel nož, zabodel.

In tako je šel po ulici vse počasneje in počasneje, dokler ni iznenada obstal na mestu: tedaj je bila prva ženska, ki mu je prišla pod roke, pogubljena.

Ni je odpeljal, temveč odvlekel, stlačil v kakšno hotelsko sobo ali izbo.

Tam se je vrgel nanjo, kot se lačen pes vrže na kost ali na ribo! ... S kostmi, s kožo, z drobovjem, sope in renči, vse pohrusta, s kostmi, s kožo, z drobovjem vred trga slastno meso.

In v tem je bilo nekaj strašnega in vrtoglavega in trajalo je ure in ure, vso noč.

Molče, ne da bi se ozrl, je ščurkar pustil za seboj ne človeka in ne žensko, molče, ne da bi se ozrl, je ščurkar pustil za seboj truplo in šel domov, da bi spal mrtev sen in da bi, ko bi se naspal, spet zaživel po starem in se posvetil delu – pobijanju ščurkov.

SEDMO POGLAVJE

Ščurkarjeve prigode so ostale velika skrivnost. Od časa do časa so kot temačne zgodbe prišle na dan, vendar ni nihče verjel, da je vse to njegovo delo. Ščurkarja so imeli za nenavadnega in zapletenega, da pa bi kaj takšnega počel ... Nikomur niti na misel ni prišlo.

Ščurkarja so imeli vsi na jeziku.

V zadnjem času je pogosto obiskoval Divilinove: nobenega praga ne prestopi kar tako, Divilinovega pa vsako soboto brez izjeme.

Toda hiša je odročna, zlepa ne prideš zraven; nikakor ne izveš, kaj tam počne. Vse pa je močno zanimalo ravno to – kaj tam počne.

Nekdo se zasmije:

»V hiši so vsi že zdavnaj pomrli, žive duše ni več, namesto ljudi pa so se zaredili ščurki, s katerimi se družijo ščurkar. Prefriganec!«

»Pa Deniska?« so nasprotovali šaljivcu. »Saj hodi fant vendar vsak dan v gimnazijo!«

Ne, šalo na stran, s šalami se ne izmažeš. In so začeli ugibati.

Spominjali so se starega – utopljenca. Brez utopljenca ni šlo.

Govorili so:

»Utopljenec še pomislil ni, da bi umrl, živ in zdrav je. V osami živi in le s ščurkarjem se brati.«

In še:

»Ščurkar hoče z Divilinovima ženskama začeti novo vero.«

Spet drugi so imeli drugačno mnenje:

»Nobene vere ne more začeti, vse vere že obstajajo. Pač živi z njima; z Glafiro prijateljuje, starko pa prinaša okoli kot majhnega otroka.«

»Saj on sploh ni človek,« so zapazili tisti pametnejši, »mar ni človeku dana moč nad vsem življem, njega pa ščurki ubogajo.«

»Ščurki niso krave,« se je vsilil vsiljivec, »krave, konje, ovce, ovne in ostalo živino, vse je blagoslovil Bog, da služijo človeku. Ščurki pa človeka ne poslušajo, o ščurkih in miših ni nikjer nič napisano.«

Bile so ženske, ki so zatrjevale, da so na lastne oči videle, kako se je ščurkar spreminjal v ščurka, potem pa na lastna ušesa slišale, kako je po prašičje krulil.

»Kakšno zvezo ima tu prašič,« je domiselnež miril domiselne ženske. »Ne gre za prašiča, prašič ni pomemben. Toda – kaj se je zgodilo utopljenčevemu starejšemu sinčku Borisu?«

»Knjige.«

»Že, že, knjige. Vendar katere? Od navadnih ne izgineš: črno buklo je bral.«

»Od kod pa jo je dobil?«

»Od utopljenca.«

»Od kod pa jo je dobil utopljenec?«

»No, utopljenec zato tudi je utopljenec.«

»Nobene črne buklo ni.«

»Kako – ni?!«

»Tako pač, ni in ni.«

»Ne, praviš torej, da po tvojem tudi Boga ni?!«

In če ne bi bilo Fedoseja, bi reveža tako naklestili, da bi še dolgo pomnil.

Fedosej je moder. Zlepa ne spregovori, ko pa začne, ga ne ustaviš.

»Črna bukla obstaja,« je odrezal Fedosej in vsi so se ugriznili v jezik. »Črno buklo je napisala Kača, od Kače je prešla h Kajnu, od Kajna k Hamu. Ko pa je prišel potop, je Ham buklo skril pod kamen. Ko pa se je potop končal, je stopil Ham iz barke, šel h kamnu, ga odvalil, vzel buklo in jo predal svojemu sinu Kanaanu. In od sina do sina si je buklo predajal Hamov rod. In Hamovi sinovi so se odločili, da se posmehnejo Bogu, kot se je njihov oče Ham posmehnil svojemu očetu Noetu. Hamovi sinovi so se odločili, da

zgradijo velik stolp sedmerih žarkov in združijo tisto, kar je Bog razdelil – nebo in zemljo. Toda Bog se je razsrdil, zmešal jezike, razkropil ljudi po vsej zemlji in bukla se je znašla v Sodomi. In ni bilo zločina, ki ga prekleto mesto ne bi zagrešilo. Ogenj je vzel prekleto mesto, grehe in zlodejstva, bukle pa se ni dotaknil in prekleto jezero je ni pogoltnilo. Buklo je dobil kralj Nebukadnezar. In nastopilo je brezzakonje. In brezzakonje je vladalo dvainštirideset človeških rodov, dokler kraljestva niso bila uničena in je bukla padla na morsko dno. Tam je pod čarobnim gorečim kamnom Alatirjem ležala kdo ve koliko časa. Nato pa je pravičen kralj dal prijeti nekega Arabca in ga za njegove grehe zaprl v bakren stolp. Toda Hudiču je Arabec prirasel k srcu in pokazal mu je, kako priti do bukle. Čarovne sile so požgale pravično mesto, umrl je pravični kralj in vse njegovo bogaboječe vojstvo in Arabec je zapustil bakreni stolp, se spustil na morsko dno in z dna pobral črno buklo. In zakrožila je po belem svetu, dokler je niso zadelali v zidove Suharjevskega stolpa. Še danes je tam in ni še bilo junaka, ki bi jo znal dobiti iz zidov Suharjevskega stolpa. Strašno prekletstvo jo drži devet tisoč let in še tisoč povrh tega.«

»Kako pa je dobil zadevo iz zidu? Menda ne z golimi rokami?«

»Zakaj pa je utopljenec, ti, prazna glava!«

»Ne utopljenec, ampak ščurkar.«

»Seveda, ščurkar!« so zahrumeli vsi v en glas.

»Ne tvezite neumnosti,« se je oglasil razumnež. »Kaj si razbijate glave, ko pa je vse jasno kot beli dan. Divilinovi, hvala Bogu, niso razkolniki, spoštujejo zakone, služba božja pa tudi mora biti, ne moreš živeti kot pes. Ščurkar hodi k njim opravljat mašo, nič drugega.«

»Ženske so silno sumničave ...« je podvomil drugi.

»Lajnaš o ženskah, kot da si sam kaj boljši!«

»Pravijo, da se je stara Agrafena poznala z nečistim in da sta skupaj spočela starejšega sina, tistega, ki je izginil. Tudi ta njihova Glafira je bojda prava Jaga.«

»In zakaj utopljenčeva vnukinja Antonina nima nog? Ne, tu nekaj smrdi.«

Spet so začeli ugibati. Jeziki so opletali. Prepirali so se in topli in se spet pobotali. Govorili so tudi neprimerne reči. Celo povsem neprimerne.

Imeli so v svojih vrstah moža, ki ni le bral knjig, temveč je tudi sam napisal kaj božjega. Hodili so ga spraševat, a niso ničesar izvedeli, samo še bolj so se zmedli.

Mož jim je tako zabrusil, da so se jim zašibila kolena in povesele čeljusti.

»Zna biti, da se je tudi naš Miša vrgel v iztrebljanje!« so se odločili, ne da bi razvozlali uganko.

Tisti, ki so radi dlakocepili, so začeli gledati, kdo hodi k Divilinovim, vendar niso srečali nikogar razen ščurkomorca.

In vsi so se strinjali, da se v hiši dogaja nekaj čudnega. In sčasoma ni nihče več dvomil, da v hiši vladajo nečiste sile.

Kaj pa v njej počnejo – tega živ krst ni vedel.

Vsako soboto je k Divilinovim prihajal ščurkomorec Pavel Fjodorov. Vsi so se zbrali v sobici z ikonami. Pavel Fjodorov se je oblekel in začel se je obred. Obred je dolgo trajal.

In ko se je končalo bedenje, je Glafira utrujeno Antonino malodane odnesla v otroško sobo, Denisko pa so z zaušnicami nagnali spat.

V nedeljo zjutraj je bila maša. Po obredu so kosili. In ščurkomorec je odšel domov.

To je vse.

Tako je bilo, ko je bil starec še živ. Tako je bilo tudi zdaj, po njegovi smrti.

Takrat je bil utopljenec duhovnik in ščurkomorec diakon; zdaj je bil ščurkomorec duhovnik, vlogo diakona pa je prevzela Glafira-Jaga.

To je vse.

Maševali so strogo po postavi, kot je bila nekoč dana očetom.

Ščurkar je mašo bral zateglo. Nosljal je, da ga je slišala cela hiša, in še dobro, da so bile stene debele, sicer bi vse ribe v reki preplašil.

Ščurkar ima jermenasto lestovko: na škrlatnih krajcih so se razpenjale bele in modre vejice. Jagina krajca sta iz črnega žameta z modro obrobo in vsa z zlatom prešita, da pri svečah gorita kot zvezdici.

To je vse.

Ljudje pa ... Česa vsega ne napletejo!

OSMO POGLAVJE

Nekoč so po dolgem bedenju Denisko nagnali v posteljo. Deniska se je ulegel, a ni bil zaspan.

Nekaj časa je ležal, nato pa poklical Antonino. Antonina se ne odzove, smrči – tako jo je izmučilo vse to stanje in klečanje.

Deniska ni imel kaj početi. Vstal je in se sprehodil po sobi, nato pa mu je padlo na pamet, da bi se v temi malce potikal po hiši, in če bo treba, prestrašil Jago. Jago bi prestrašil, da bi ga nehala klofutati.

Razmišljal je, kako vse to kar najbolje izpeljati, in se iz otroške sobe spustil po stopnicah. Hotel je odpreti vrata na hodniček, ki vodi po ženskem delu hiše, a se niso vdala, bila so zaklenjena. Kaj je zdaj to? Šel je okoli. Pristavil je uho h ključavnici, a ni ničesar slišal. Poskusil je z druge strani – spet ista zgodba.

Vrnil se je praznih rok.

In Deniska se je dolgo premetaval in predel misli: zakaj so vrata zaklenjena – vrata se nikoli niso zaklepala – in zakaj se nič ne sliši. Silno ga je glodalo.

In Deniski so se vso noč sanjali strašni razbojniki, ki so ga hoteli bodisi živega pojesti bodisi mu odsekati glavo – skratka, narediti nekaj strašnega. Toda Deniska ni strahopetec, glavnega razbojnika je ugriznil v prst in se zbudil.

»Stvar je treba razčistiti, tako ne more ostati!« se je odločil Deniska, se dogovoril z Antonino in se naslednjo soboto naredil bolnega.

Praskal se je in se tresel, kašljal in si mel oči in roka mu je ohromela in to in ono se mu suši in v glavi ga prav v možganih nekaj srbi, da je joj, in v ušesih mu zvonijo kot iz zvonika Ivana Velikega.

Ko je prišel čas bedenja, so ga seveda pustili pri miru: kako ga tudi ne bi, ko pa malone konec jemlje.

Ko pa se je začel obred, je Deniska skočil iz postelje, se pognal na hodniček

in izmaknil ključ iz vrat. Nato se je spet vrnil v otroško sobo in legel – in leži.

Obred se je končal, Jaga je privedla Antonino, on pa se ves meče, kot da je vročičen, in osle kaže in jezik moli.

Jaga je priprla vrata, postala na podestu pred sobo in se spustila po stopnicah. In v hiši je vse potihnilo.

Deniska je malce počakal, nato pa se po tihem odkradel na hodniček k vratom.

Misli si, da bo zdaj zdaj vse videl, in si mane roke od zadovoljstva. Nak, ne bo šlo: potisnil je vrata, a se niso odprla – zaslonili so jih.

Deniska si je vse dobro ogledal, se uprl s prsmi v duri in naredil majhno odprtino, skozi katero je smuknil. In je šel.

Šel je mimo jedilnice, mimo shrambe, pogledal je v stranske sobe – tema in nič drugega –, obšel je Jagino sobo, malo molilnico in prišel do sobice z ikonami.

Uho je prislonil na vrata in zaslišal, kako ščurkar žebra, toda kaj žebra – ne razbereš. Žebra in žebra. In spet tišina. In spet žebra kot detel.

Deniska je čakal, poslušal, in ravno ko je hotel oditi, se je od nekod vzela nekogaršnja ogromna noga in ga s škornjem prikovala k tlom.

Še dobro, da ima Deniska železne prsi, sicer bi mu huda pela, škorenj bi ga zdrobil kot za šalo.

Deniska se je zvil v klobčič, zamižal in se po tleh splazil, odkotalil do vrat, skozi odprtino in na hodnik, po stopnicah v otroško sobo in v posteljo.

V ušesih pa mu žebra in žebra ščurkar.

Čudo! Dolgo sta si Deniska in Antonina belila glavi.

Deniska je hodil k babiki, na vsak način je hotel iz nje kaj izvleči, starka pa ne bu ne mu, le moli in vzdihuje, moli in vzdihuje.

O čem moli? O grehah.

O kakšnih grehah neki?

DEVETO POGLAVJE

Govorice, da v hiši Divilinovih ni vse tako, kot bi moralo biti, so se hitro širile in prišle tudi do gimnazije.

Učitelj geografije, ki so ga klicali Lubadar, je tako mimogrede vprašal Denisko:

»Hej, ti, kaj si že, Divilin, kakšnega hudiča pa pri vas doma kličete?«

Deniska je Lubadarju pokazal jezik.

Lubadar je pobesnel: Denisko je prisilil, da je debelo uro nepremično stal, sam pa se mu je postavil naproti in ga ni izpustil izpred oči.

Deniska je izbočil svoje železne prsi in celo uro stal, ne da bi se premaknil, še trenil ni. Ne zato, ker bi Lubadarja iz strahu ubogal, temveč preprosto iz predrznosti in trme.

»Glej, zdržal bom, požri se!« je kamnela vsaka mišica na njegovem nežnem deškem obrazu.

Toda zgodba se z Lubadarjem ni končala.

Denisko so poklicali k ravnatelju. Kadar so učenca poklicali k ravnatelju, je to pomenilo, da ga bodo vrgli iz gimnazije. To je pričakoval tudi Deniska.

Ravnatelj je Denisko dolgo moril. Deniska je stal in gledal ravnatelja. Ravnateljeva obrita ustnica se je privzdigovala in razkrivala volčji podočnik ter spet brez sledi izginjala v ustih.

»S čim se ukvarjajo tvoji starši?« ga je vprašal ravnatelj, ne da bi ga pogledal.

»Oče je umrl,« je odgovoril Deniska.

»S čim se trenutno ukvarjajo tvoji starši?«

»Zelje ribajo.«

Ravnatelj je postrani pogledal.

»Ne sprašujem te o zelju ...« je zabobnal ravnateljev prst.

Deniska je molčal.

»Te bom že naučil kozjih molitvic, falot!« je grozil ravnateljev prst, oster kamen s prstana pa se je bleščal in bodel v oči. »Ostani po pouku.«

Deniska se je zamislil še bolj kot prej.

S ključem, ki ga je skril, je odklepal vrata na hodniček, hodil k sobi z ikonami, prisluškoval, vendar ni slišal nič drugega kot ščurkarjevo žebra-nje.

Nato so se v gimnaziji kot nalašč začele dogajati takšne stvari, da ni mogel nadaljevati svoje preiskave.

Prenekatero soboto je moral Deniska preždeti v šoli.

In vse to zaradi neke malenkosti.

Nekoč je Deniska med glavnim odmorom stekel mimo nadzornika in mu čisto od blizu zavpil:

»Leonid Francevič, v katerem ušesu mi zvoni?«

»V levem,« je, ne da bi pomislil, odgovoril nadzornik in takoj zardel: tako ga je Deniska zbehal s svojim nepričakovanim, nedopustnim, naravnost nemogočim vprašanjem.

In prav zaradi tega vprašanja, še bolj pa zato, ker mu je nadzornik na nedopustno vprašanje odgovoril, so ga ostro kaznovali.

Deniska kazni ni odsedel, temveč odstal.

Stal je kot steber, kakor mu je velel ravnatelj, roke ob bokih, glavo pa takole. In stari vratar Gerasim je mrščil sive vojaške obrvi in prav tako stal ter gledal skozi okno.

Deniska je stal in razmišljal, kaj se dogaja doma, in vsi sprašujejo in vsi hočejo vedeti, on pa ne le, da ne ve, niti izvedeti ne more.

In ko se je pozno ponoči vrnil iz šole, se je po zamujeni večerji in dolgem bedanju dober čas pogovarjal z Antonino in premleval vselej le eno – kaj neki se dogaja v hiši?

Nekoč je Antonina rekla:

»Morda delajo otroke ...«

»Otrok se ne dela tako,« je resno odvrnil Deniska, »ničesar ne razumeš.«

»Kaj drugega pa še lahko počnejo?« se je popravila Antonina. »Kart nimamo, ščurkar jih je vzel.«

»Ne maram tega psa, zverine preklete,« je odrezal Deniska.

»Pa misliš, da babika ...« je zamišljeno zategnila Antonina.

»Babika je zmešana.«

»Ne govori tega, tvoja mati je.«

»Kdo?«

»Babika.«

»Tvoja mati je pa Jaga.«

Antonina ni odgovorila, le nelepo je privzdignila obrvi.

»Jaga pravi, da je tvoj oče izginil zaradi knjig. Seveda, od nje česa drugega ni pričakovati. Knjige delajo učitelje.«

»Tudi jaz ne maram ščurkarja,« je rekla Antonina.

»Veš, Antonina, nečesa sem se spomnil. Zlezel bom skozi okno.«

»Skozi okno se ničesar ne vidi,« je zmajala z glavo Antonina.

»Potem pa ... bom ... Antoninka! V steno sobice z ikonami bom izvrtal luknjico, tako majhno luknjico.«

Deklica je poblisnila z očmi:

»In vse boš videl.«

»Seveda bom, in to dobro!«

»In mi boš povedal?«

Udarila sta si v roke.

V hiši pa so postali previdni.

Morda zaradi govoric, ki so se širile po mestu, morda zaradi kakšnih drugih sumov ali pa jim je tako pravilo srce: zdaj so se vsa vrata in vse sobe zaklepale tudi na običajne dni, ne le v soboto zvečer. Ni bilo ali pa skoraj ni bilo možnosti, da se prebiješ na hodniček.

Glafira je postajala bolj jagasta, ščurkar bolj hudičast.

Le stara Agrafena je pokorno, mirno ves čas molila in vzdihovala, molila in vzdihovala.

Kljub vsemu je Deniska pod raznimi pretvezami kradel minute in v vrata vrtal luknjico.

Cele tedne se je trudil in pred neko soboto mu je uspelo.

Le Bog ve, kako je Deniska zdržal bedenje.

In ko je vse potihnilo, se je spustil iz otroške sobe, odklenil s svojim ključem vrata, stopil na hodniček in se skozi jedilnico, shrambo in mimo stranskih sob podal naravnost k luknjici.

Antonina je bedé čakala. Celo uro je čakala Denisko.

Izmaličene misli so se ji podile po glavi, odvratne, neotroške – izmaličene, in jo dražile, premamljale in od groze so ji šli lasje pokonci in stiskalo jo je v bolnem telesu.

Minute so se tako vleklye, da se je zdelo, da tudi one hodijo z berglami.

Deniska se je zaletel v otroško sobo.

»Veš, kaj počnejo?«

»Kaj?« je prestrašeno vprašala Antonina.

»Molijo.«

Antonina je zajokala.

Tako so jo izmučile izmaličene misli in pričakovanje nečesa strašnega in nenavadnega.

Deniska pa si ni več dal miru.

Le ena misel ga je kljuvala, razmišljal je in razmišljal: kako bi jo zagodel ščurkarju in Jagi, kaj bi ušpičil, kako bi jima podkuril, ko molita?

Tako so minevali večeri.

Nič ni uspevalo.

Koliko papirja je potratil: začne risati in raztrga.

»Molijo,« je ponavljal. Nečesa se je spomnil, se za nekaj prijel, za nit, ki ga je vodila h kaki zlobni norčiji. »Stojijo drug ob drugem ... poljubljata se ... tisti pes in Jaga ... molijo ...«

»Za kaj molijo?«

»Molijo. Vidi se le, kako odpirajo usta, potem pa švrkanje lestovk, bičajo se.«

Antonina se je naježila.

»Kaj pa, če ... Antonina, spomnil sem se, spomnil, Antoninka! To soboto se bom prikradel v sobico ...« In Deniska se je ves tresel od smeha in gorel od misli, ki mu je šinila v nagajivo glavo. »Razumeš, Antoninka? Razumeš?«

In prav na uho ji je nekaj zašepetal, se ozrl proti vratom, si zadovoljno pomel roke, vzel z mize radirko in jo začel z užitkom žvečiti.

Dekličin blede obraz so pokrile rdeče lise, oči so ji zagorele od smeha in solz in iznenada se je zasmejala in smejala se je glasno, kot je le mogla, sopla je in vsa poskakovala in bergle za hrbtom so poskakovale z njo.

»On?« je pomignil Deniska in vzel iz ust radirko ter začel iz nje oblikovati nekakšno čudno, vražjo figurico.

»On!« se je vsa solzna smejala Antonina.

DESETO POGLAVJE

Sobota je bila posebna – pustna. Cel teden so se basali s palačinkami, toliko, da jim ni razneslo trebuhov! Po grlu ni šlo, duša ni več mogla, pa so vseeno jedli. Zato pa pust tudi je širok, ne visok.

Molitev se je dolgo vlekla in veliko je bilo klečanja – takšnega, naporenega: poklekneš in ne vstaneš več.

Jaga je Antonino odvedla v otroško sobo, deklica je komaj še gledala.

Deniska pa se je še nekaj obiral: spravil se je popravljati svetilko pred ikono Treh radosti.

Dolgo je mečkal, tako da ga je ščurkar s kolenom pahnil s stola.

Ščurkar je bil tisto soboto posebej surov in mrk. Morda zaradi palačink, morda pa se ga je spet lotevalo – duša mu je gorela, srce tolklo, drob se je obračal. Bogve. In ko je pel, ko je žebral molitve, so se mu zobje razgalili in ves se je tresel, kot da se ga je lotila kakšna divja vročica, najzlobnejša od vseh Herodovih hčera.

Deniska se je na pragu spotaknil, a ga je ščurkar pobral in tako zagnal, da se je fant v trenutku znašel v svoji postelji.

In Antonina ter Deniska sta se naredila, kot da spita.

Čakala sta.

Kako jima je bilo srce!

V hiši vladata mrak in tišina.

Vsa vrata so zaprta in zaklenjena.

Jaga še enkrat obrne ključ v vratih sobice z ikonami.

V sobici se je začela molitev.

Danes se mora pokazati, sam Hudič se mora pokazati, in to ne v tajni, temveč v svoji pravi podobi. Ta strašni dan mora biti poslednji dan. Pri-

pravljene so. In naj se jim pokaže. Spoprijeli se bodo z njim. In premagan bo.

Trije so. Trije verujoči. Svet in zemlja sta v grehu. Greh raste. Z vsako uro pronica globlje v srce, v korenine srca. Vendar so trije. Trije verujoči sredi brezverja in greha. Angel varuh zapušča zemljo. V solzah in globoki žalosti leti angel v nebo. Njegova kadilnica je prazna. Ni kadila molitev in kesanja. Ni več del človeških, ki bi bila všeč Bogu. Hudič je vse premagal.

Pripravljeni so. In naj se jim pokaže. Premagali ga bodo.

In zdaj prisegajo. V imenu Boga, v imenu Kristusa, v imenu Svetega Duha. Ljubeče jim prisegajo. Bogu, Kristusu, Svetemu Duhu.

In so prisekali. Svojo dušo bodo dali, svojo dušo bodo pogubili, da bi jo obvarovali.

Pripravljeni so. In naj se jim pokaže. In premagali ga bodo.

Predali se bodo ognju. Z njimi bo vzplamtela zemlja in zraven ves živelj. In zemlja in ves živelj bosta postala bela in svetla, kot je bela in svetla obleka Gospodova.

Zdaj pa se morajo pokesati drug pred drugim.

Glafira in Agrafena imata na duši velik greh: nekoč sta znali pokazati svojo vero in ljubezen do Boga, a ju je Hudič zmedel in omajal. Zavrgli sta vero in ljubezen do Boga v imenu ljubezni do človeka – ničvrednici.

Ko je starec umrl, jima je ščurkar predlagal, da žrtvujeta Antonino, a se nikakor nista mogli pripraviti k dejanju.

Kesali so se drug pred drugim.

»Rekel si mi,« se je spovedala Glafira, »da mora otrok, ki sem ga jaz rodila, najljubše, kar imam, v imenu ljubezni do Boga umreti. Naročil si mi, naj dam otroka materi. In dala sem ji deklico. In, kot si rekel, ostala sama v sobi. Vedela sem, kaj se dogaja za steno, in poslušala. In slišala sem, kako je deklica zapiskala. Potem je vse potihnilo. In z nohti sem praskala po steni, srce pa mi je gorelo od gorja. Nisem več strpela. Nisem ubogala. Pognala sem se v sobo k materi, deklica pa, hčerkica moja, je bila še živa, sedi v naročju in se smeje. Tedaj sem padla na kolena in prosila mater:

„Mati, ne ubij je, pusti jo!“ O, Bog! O, Bog! O, Bog! Odpusti mi!“

»Naložil si mi, naj zadavim otročička,« je zašepetala stara Agrafera, »in vzela sem Antonino iz snahinih rok ter jo odnesla sem, v sobico z ikonami. Posadila sem si jo na kolena, ji nadela na vrat zanko, detece pa se nasmiha, zabava se, zanka jo žgečka. Zanko sem močneje zategnila, vlečem vrvico, potem pa deklica zajoče, boli jo, joj, bridko zajoče. Zrahljala sem zanko, ji jo snela z vratu ter jo nadela sebi kot v igri, deklica pa se spet nasmiha in smeje in ploska z ročicami, otročiček, Antoninuška. O, Bog, odpusti mi!“

»Pa če bi zdaj?« so se v strahu ustavile ščurkarjeve oči.

Glafera je požrešno planila, požrešno kot kobili so ji zaplale nosnice.

»Dostojno je veličati Tebe, Božja Porodnica,
najčastitljivejšo in najsvetlejšo med vojskami nebeškimi,
Prečisto Devico, Božjo Porodnico ...«

je zategnil ščurkar, se sunkovito obrnil h Glaferi in jo udaril po obrazu s svojo jermenasto lestovko.

Jaga se ni premaknila. Le potoček škrlatne krvi je stekel po njenem smrtno bledem obrazu.

»Pa če nismo vredni, da Ga vidimo?« se je šepetaje vprašal ščurkar in iznenada glasno zakričal, oči pa je uprl v rdeči plamen svetilke: »Rotim te pri živem Bogu, pri Sveti Trojici, pri Materi Božji, pokaži se, Satan, pokaži! Pokaži! Pokaži!“

Težak, nevzdržen molk je zvezal sobico. Stiskal je za vrat in davil.

»Mraz je, mraz!“ je kriknila Jaga in padla kot mrtva.

Njena lestovka se je z zvezdnim lesketom razprla po tleh.

Ščurkar je stisnil pesti in s strašnim pogledom obšel sobo.

V starkinih modrih očeh je vzplamtel moder ogenj, vsa se je prihulila in zdelo se je, da se bo vsak čas vrgla na ščurkarja, mu zasadila zobe v vrat in mu pila kri, kot bi mu kri pil sam Hudič.

Ščurkar ji je iz rok nenadoma izpulil belo bisernato lestovko, se opotekel

in zadrgetal od glave do pet.

Na ikoni Treh radosti, tam, kjer se bisernata obleka Matere Božje zлива z bisernato srajčko otročička, je ob njegovih blagoslavlјajočih rokah iz beline molel črnkast hudiček, krečil suhe nožice in migal z zavitim mišјjim repkom.

In bližalo se je.

Bližala se je ščurkarjeva ura.

Zavese in prešiti prtički na ikonah so pred njim tekli v krvavih potokih, v svetilki se je razgoreval plamen.

Bližalo se je.

Starka se je nasmihala ... V njenih modrih očeh je žarel moder ogenj.

Ščurkar je šklepetal z zobmi, hladnimi kot led, kot da niso njegovi. Pred očmi se mu je zameglilo. Dih mu je zastal. Prihajalo je neizbežno in hitro, vse bliže in bliže, naravnost k njegovemu srcu je šlo ter treslo na vso moč kot še nikdar poprej – ne tam, doma za zaprtimi vrati, ne tam, v živalskem vrtu, ne tam, na ulici, ne tam, v umazanih hotelskih sobah.

In na lepem ga je zadelo.

Ščurkar je planil k ikoni, zamahoval in vrtel po zraku bisernato lestovko, nečloveško poskočil in skakal in skakal, prijel jo je, belo, snežno belo, prečisto, in trgal z nje belo obleko in udarjal, udarjal po njej.

»Dostojno je veličati Tebe, Božja Porodnica,
najčastitljivejšo in najsvetlejšo med vojskami nebeškimi,
Prečisto Devico, Božjo Porodnico ...«

Črni hudiček, nepremagan, pa se je tam, kjer se bisernata obleka Matere Božje zлива z bisernato srajčko otročička, z repkom oklenil bisera in se prekopicaval ter krečil suhe nožice.

Biseri so se sulili kot toča, zasipali ščurkarja, bodli v oči.

Razleteli so se biseri, skakali po tleh, plesali po Jagi, kot moder ogenj goreli v starkinih očeh.

In zamolkel pasji tulež je prerezal noč, noč in sobo, kot da bi tisoč psov

tulilo in se grizlo ter ruvalo za zadnji košček pregrešno sladkega mesa. Starka se je nasmihala.

Deniska je zaril obraz v blazino in sopol od smeha.

»On!« je cvilil Deniska. »Krepko sem ga pričvrstil na Tri radosti!«

»Na Tri radosti,« je z vročimi ustnicami ponavljala Antonina in se z izmaličenim telesom privijala k Deniskinim železnim prsim.

In pobesnelo vpitje od spodaj in nekakšen deviški krik, ki kot da bi prihajal iz zemlje, iz krvi, nista utišala smeha, nista zmotila vročih in srečnih otroških objemov.

»On,« je sopihal Deniska, »je črn, tačke ima in repek.«

»In repek,« je z vročimi ustnicami šepetala Antonina.

Tako sta zaspala Deniska in Antonina.

Na otroško sobo je legel globok spanec.

Spali so obrazi in repki na stenah, spale so prazne police, spali so svinčniki in gumice in koščki radirke, ki so ostali od hudička, kako so spali neprebuden sen neprepustni sivi zidovi hiše Divilinovih.

In skozi sen je nekdo, brezimec, stražil spanec spečih. Kdo je on? Kako mu je ime? Od kod je in čemu je prišel?

Postal je na podestu, odškrnil vrata in se, brezkosten, po prstih tiho prikradel k posteljama.

Antonina in Deniska sta se zasukala ter se prestrašeno zazrla v grozanski plamen, ki je plapolal v njegovih ostrih očeh.

Bil je kot temni vojščak z babikine slike, le glava se mu je kar naprej obračala, kot da se ne drži vratu, temveč vijaka, okrog in okrog, kar naprej se je obračala kot na vijaku. Njegove dolge, tanke, odvratne ustnice so se lahko smehljale.

»On,« je momljal Deniska.

»On,« je ponavljala Antonina.

In sivela je zora in tam, za oknom, se je delal siv dan.

Tam, za oknom, je tekla reka, pokrita s sivim, razlomljenim ledom. Topli dimniki so nad mesto pošiljali oblake dima. Navsezgodaj so kurili peči zaradi poslednjega dne – bele nedelje.

Blaž Podlesnik: Ruska kratka zgodba prvih let 20. stoletja

Izbor kratkih zgodb z začetka stoletja, ki jih v slovenščini objavljamo v novih sodobnih prevodih, bo bralcem ponudil vpogled v zanimivo in pogosto spregledano obdobje razvoja ruske proze v prvih letih preteklega stoletja. To je čas po krizi ruskega realističnega romana, ko se je kot eno osrednjih imen proze t. i. obdobja *brezčasja* (1880–1890) uveljavil Čehov s svojimi tragikomičnimi pripovedmi in povestmi. Čehov je sicer izhajal iz poetike realizma, a je ustvaril nov tip proze, v kateri je svoj prostor našlo občutenje posameznika ob koncu 19. stoletja. Realizem je zanimala družba, zato je bil junak realistične proze predvsem predstavnik določene družbene skupine, ki je v romanesknem svetu osvetljeval neko ključno skupnostno dilemo, pri Čehovu pa junak postane slehernik, ki – soočen z objektivnimi ali subjektivnimi danostmi – ne zmore uresničiti svojih potencialov, upanj in želja. Njegovi junaki, ki prihajajo iz različnih družbenih slojev, so si med seboj podobni: hrepenijo po drugačnih življenjih, a bodisi ne najdejo moči in poguma, da bi resnično spremenili svoje življenja, ali pa se njihovi ideali ob soočenju s profanostjo stvarnosti izkažejo za neuresničljive. To ni več svet velikih idej in socialnih dilem, temveč svet neskončne množice tragikomičnih usod ljudi, ki v družbi, v kateri ob koncu stoletja izginjajo stanovske ločnice, hrepenijo po lastni ideji sreče. Čehov je bil v tem pogledu avtor, ki je razvoj ruske proze 19. stoletja pripeljal do logičnega konca. *Odvečni ljudje* proze poznega romantizma, ki so v realističnih romanih postali nosilci določenih družbenih idej, so pri Čehovu postali *vsakdanji ljudje* s svojimi tragikomičnimi usodami, na mesto polemik o zgodovinsko pogojenih družbenih dilemah pa je stopila univerzalna človeška razpetost med željami in danostmi. Ni torej naključje, da literarni zgodovinarji obravnavajo Čehova kot avtorja, ki je sklenil razvojni lok *klasične* ruske književnosti, ter da se po njem ruska proza znajde pred dilemo, kako naprej.

V zadnjem desetletju 19. stoletja je pomembnejšo vlogo v literarnem življenju znova dobila poezija. Vpliv zahodnoevropskih literarnih smeri,

ki so zavračale objektivizem realizma, je tudi v ruski književnosti pripe-
ljal do formiranja nove literarne smeri – simbolizma. Ta je v ospredje
postavljala posebno vlogo subjektivnega, avtorskega videnja stvarnosti,
ki naj bi bilo sposobno svet, ki nas obdaja, upodobiti z vidika njegove
višje resničnosti. Če je realizem zanimala materialna, psihološka in soci-
alna razsežnost stvarnosti, so bili simbolisti prepričani, da so materialna
stvarnost in njene psihološke in socialne razsežnosti le zunanja, povr-
šinska raven stvarnosti, medtem ko so globlje plasti resničnosti dostopne
individualnemu pesniškemu geniju in se razodevajo v simbolih. Te celo-
stne enigmatične verbalno-zvočne podobe, ki naj bi nam omogočale, da
stvarnost uzremo onkraj gole racionalne analize v vsej njeni celovitosti,
je najlažje ustvariti v poeziji, kjer je v primerjavi s prozo zvočna raven
besedila precej bolj izpostavljena, zato ni presenetljivo, da se z uveljavi-
tvijo simbolizma v središče žanrskega sistema na mesto, kjer je bil prej
realistični roman, pomaknejo lirska pesem, lirski cikel in nova, moder-
nistična različica žanra pesnitve.

Proza sicer tudi v tem obdobju ostaja pomemben del književnosti obdo-
bja. Nenazadnje je to čas, ko svoja pozna dela ustvari Tolstoj, omenili smo
že vlogo, ki jo je imel v tem obdobju Čehov, hkrati pa se ohranja tudi tradi-
cija kritičnega realizma, ki je književnost videl predvsem kot sredstvo za
analizo (in odpravo) družbenih anomalij. Tudi simbolisti so skušali nova
načela književnosti udejanjiti v proznih delih, a je – razen v inovativni
prozi Andreja Belega, ki intenzivno raziskuje zvočni potencial proznega
besedila – njihova proza z vidika same literarne upodobitve stvarnosti
pogosto precej tradicionalna in skušajo globljo raven stvarnosti v prozi
upodobiti prek prepoznavnih alegorij. Simbolisti Merežkovski, Sologub
in Brjusov so tako ustvarili simbolistično različico realističnega romana,
številni mlajši avtorji, ki so v tem obdobju začeli svoje ustvarjanje, pa
so v duhu Čehova raziskovali predvsem krajše prozne oblike. Pri tem so
se zavedali, da je paradigma klasičnega realizma v marsičem izčrpana,
zato so – tudi pod vplivom simbolizma – iskali nove izrazne možnosti za
premik fokusa z objektivne materialne in družbene stvarnosti na avtor-
sko videnje resničnosti, pri tem pa so se opirali na ideje različnih ume-
tniških smeri evropskega modernizma.

Trije avtorji, predstavljeni v izboru, so prva odmevnejša prozna dela objavili ravno v omenjenem obdobju in prav v teh zgodnjih kratkih zgodbah se najočitneje kaže specifika njihovih individualnih modernističnih izhodišč. Čeprav so se v nadaljnjem proznem ustvarjanju predvsem v obdobju po prvi ruski revoluciji 1905 vsi zbližali s skupino neorealističnih avtorjev, zbranih okrog Maksima Gorkega, in so v njihovih delih pomembno vlogo dobila tudi socialna vprašanja, so vsi trije v svojih ustvarjalnih opusih do konca ustvarjalne poti ohranili individualne poteze, ki so se izoblikovale v formativnem zgodnjem ustvarjanju.

Ivan Bunin – spomin in impresija

Ivan Bunin (1870–1953) je začel objavljati že konec osemdesetih let. S sedemnajstimi leti je objavil prve pesmi, kasneje tudi prva krajša prozna dela, a najzgodnejše obdobje njegovega ustvarjanja zaznamuje predvsem poezija. Medtem ko so simbolisti v tem obdobju iskali nov pesniški jezik, ki bi bil zmožen upodobiti globljo resničnost sveta, se je Bunin v zgodnji liriki opiral predvsem na pesnike, ki so skušali ubesediti posameznikovo občutenje sveta v njegovi predmetni in socialni konkretnosti. Pomemben Buninov zgodnji vzornik je bil danes praktično pozabljen pesnik Semjon Nadson (1862–1887). Ta je v osemdesetih letih zaslovel z liriko, ki je v duhu Nekrasova pozivala k družbenim spremembam, a je hkrati obujala tudi romantični individualizem in tragični konflikt med pesnikom (in njegovim zvestim bralcem) ter vulgarno meščansko stvarnostjo in svetom družbenih krivic. Z vidika pesniškega jezika je bila Nadsonova poezija mešanica prepoznavnih slogov Nadsonovih predhodnikov in tudi Buninova zgodnja poezija nam osrednje avtorjeve teme (narava, življenje na ruskem podeželju) predstavlja v pesniškem jeziku, v katerem je mogoče prepoznati vplive najrazličnejših velikanov ruske poezije 19. stoletja. Ob Puškinu in Lermontovu sta to predvsem Tjutčev, ki je zelo vplival na jezik Buninove ljubezenske lirike, in Afanasij Fet kot mojster lirskih impresij narave.

Buninova lirika je sicer odražala občutke izgubljenosti in praznine v novi stvarnosti konca 19. stoletja, a je bila pesniško preveč tradicionalna, da bi – v primerjavi s poudarjeno inventivnostjo simbolistov – vzbudila večje zanimanje. Ko pa je avtor umetniška izhodišča svoje poezije ob koncu devetdesetih let prenesel v prozo, so ta dela nemudoma opazili tako pisateljski kolegi (npr. Gorki in Čehov) kot tudi širša bralska javnost, saj je Bunin v njih tragične občutke izgubljenosti človeka ob koncu 19. stoletja upodobil z vidika subjekta.

V Buninovi t. i. *lirični* prozi – eden najlepših primerov slednje so prav *Antonovska jabolka* – tradicionalni realistični odnos med avtorjem, ki upodablja stvarnost, in junakom, ki to stvarnost živi, nadomesti prvoosebni

biografski avtorski pripovedovalec, ki v marsičem spominja na lirski subjekt poznoromantične lirike. Tema večine tovrstnih del ostaja v polju realizma – Bunin upodablja družbene premike na ruskem podeželju in propadanje vse bolj revnega podeželskega plemstva, a v ospredju ni sama socialna stvarnost, temveč posameznikovo doživljanje teh družbenih premikov. Buninov pripovedovalec tako pravzaprav sploh ni pripovedovalec, podobno kot njegova kratka zgodba pravzaprav ni zgodba v smislu klasične pripovedi, saj se literarna podoba dejanskosti rojeva iz fragmentarnih spominov, iz prizorov, ki jih v pripovedovalčev spomin prikličejo subjektivne asociacije. V *Antonovskih jabolkih* v vlogi takšnega asociativnega lajtmotiva oziroma nekakšnega lirskega refrena nastopa sinestezija vonjev in zvokov, povezanih z jabolki te sorte, ki v pripovedovalčevem spominu obudijo spomine na pretekle čase spokojnega podeželskega obilja.

Pri tem opisi narave in podeželskega življenja – podobno kot v liriki – zrcalijo občutja pripovedovalca. Ko se v štirih poglavjih skozi spominске impresije z njim sprehodimo od otroštva prek mladosti do zrelega obdobja, se od otroškega vznemirjenja v zgodnjejesenskem sadovnjaku, prepolnem zanimivih meščanov in podeželanov, pomaknemo prek mladostniškega doživljanja jesenske vasi in srednje bogate plemiške pristave do prizorov lova kot zadnje ostaline navad nekdanj premožnega plemstva, ki je navadno zaznamovalo pozno jesen. V zadnjem poglavju, ki nas pomakne v pozno jesen in začetek zime, pa se znajdemo v zgodovinski sedanjosti, na posesti obubožanega podeželskega plemiča, kjer spomin na blagostanje preteklosti ohranjata toplina domačije in lov z lovskimi psi goniči, ki so nadomestili nekdanje razkošne trope lovskih hrtov. Naravo, ki se od bogate in razkošne zgodnje jeseni otroštva ogoli do pozne jeseni s prvim snegom v zadnjem poglavju, tako zunanje spremlja pripovedovalčevo postopno soočanje z nepovratno izgubo podeželskega sveta lastnega otroštva, vznemirjenje in navdušenje pa se umikata elegični nostalgčnosti ob zavedanju, da ta svet izginja za vedno.

Namesto jasnega pripovednega loka nam torej glavno *zgodbo* pripovedovalčevega oziroma junakovega subjektivnega soočenja s svetom izriše serija impresij posameznih prizorov in dogodkov, ki jih prelamlja prizma

spomina, za njihovo literarno upodobitev pa je ključna emocionalna tonalnost, ki jo ustvarjata nizanje epitetov in prefinjen občutek za ritem v prozi. Podobno kot v impresionističnem slikarstvu in v liriki Afanasija Feta se Buninova prozna literarna podoba stvarnosti v zgodnji prozi ne zloži iz konkretnih motivov, temveč so posamezni motivi zgolj sredstvo za slikanje barvne, zvočne in emocionalne tonalnosti občutij, ki jih stvarnost vzbudi v človeku. Čeprav gre torej za književnost, ki tematizira konkretno zgodovinsko in družbeno stvarnost Rusije na prehodu iz 19. v 20. stoletje, je dejanska tema predvsem človekovo občutenje spreminjajoče se stvarnosti, vtisi, ki vzbujajo ta občutja, pa so posredovani z literarnimi sredstvi, ki jih navadno povezujemo z lirske poezijo.

Bunin, ki je ves čas verjel, da ima književnost predvsem družbeno vlogo, se je v obdobju po revoluciji 1905 idejno in estetsko nekoliko zbližal s skupino neorealistov, ki so – zbrani ob Gorkem – v novih družbenih okoliščinah skušali obuditi tradicijo kritičnega realizma 19. stoletja. V tem obdobju se avtorjeva proza nekoliko oddalji od impresionistične poetike, in v delih, kot sta povesti *Vas in Suhodol* (1910–1912), je v ospredju socialna in ekonomska kriza na ruskem podeželju, ki jo avtor upodablja v usodah glavnih junakov. Ti so izgubili svoje tradicionalne družbene položaje in v spremenjenih razmerah ne najdejo svojega mesta v svetu, avtor pa nam skozi njihove tragične usode izrisuje mračno sliko razpada družbenega tkiva podeželske Rusije. Kljub temu da so omenjena dela v primerjavi z zgodnjo lirično prozo precej bližje tradiciji kritičnega realizma, pa Bunin tudi v teh delih opise narave in ljudi uporablja za vzpostavitev emocionalnega odnosa do upodobljene stvarnosti. Mračnost njegove literarne upodobitve krize podeželja namreč ne izhaja zgolj iz opisanih družbenih razmer in usod likov, temveč tudi iz tonalnosti samih opisov.

V nadaljnjem ustvarjanju se Bunin znova vrne k prozi, v kateri je v ospredju subjektovo občutenje sveta. Liki njegove pozne proze navadno dobijo vlogo avtorskega *alter ega*, Bunin skozi njihove usode raziskuje različne vidike lastnega občutenja sveta, pa najsi gre za temo smrti v *Gospodu iz San Francisca* (1915) ali za temo neudejanjenih možnosti in nerealizirane biografije, ki je v ospredju v delih, ki so po revoluciji nastajala v emigraciji. V nekoliko bolj tradicionalni formi kot v zgodnjih izpovednih impre-

sijah je v zreli prozi znova v ospredju posameznikovo občutenje sveta, ki ga avtor upodablja tako z usodo lika kot s poudarjeno estetiziranimi opisi, s poudarjenim proznim ritmom ter z naravo, ki pogosto *zrcali* to občutenje. Pozna avtorjeva proza je torej nekakšen preplet zgodnjega modernističnega eksperimentiranja z impresionizmom in realistične tradicije, ki se izoblikuje v prepoznaven avtorski slog, v katerem je v elegičnih tonih predstavljena izgubljenost posameznika v zgodovinskih pretresih prve tretjine 20. stoletja.

Leonid Andrejev – groza in ekspresija

Leonid Andrejev (1871–1919) je začel pisati krajša prozna besedila v prvi polovici devetdesetih let, ko je kot študent – podobno kot poldrugo desetletje pred njim Čehov – pisanje zgodb za časopise videl kot priložnost za izboljšanje svojega nezavidljivega gmotnega položaja. Kot nadarjen amaterski slikar se je v tem času preživljal tudi z risanjem portretov in pisanje zgodb je videl kot še eno od možnosti za priložnostni zaslužek. Po nekaj zavrnitvah je objavil prvo kratko zgodbo *V hladu in zlatu* (1892), a je z objavljanjem kratkih zgodb nato prenehal vse do konca devetdesetih let, ko se je z diplomo advokata zaposlil kot pomočnik sodnega pristava. V tem času sta ga dva časopisa povabila, da bi zanju pisal poročila in podlistke o sodnih zadevah, in ker je Andrejev v teh prispevkih ob golih podatkih o zločinih skušal slikati tudi širši kontekst usod vpletenih posameznikov, so uredniki opazili njegov talent za pisanje in ga kmalu povabili tudi k pisanju kratkih zgodb. Njegova velikonočna zgodba *Bergamot in Geraska* (1898) je kot prva objava v tem obdobju takoj zbudila pozornost (med drugim je avtorjev talent opazil Maksim Gorki) in v naslednjih dveh letih je Andrejev objavil več kot dvajset kratkih zgodb, med katerimi so tudi danes klasična dela, kot sta božična zgodba *Angelček* (1899) in kratka zgodba o soočenju z boleznijo in smrtjo *Nekoč so živeli* (1901).

Čeprav je v ozadju večine zgodb Andrejeva v tem obdobju običajno realistično zarisan socialni konflikt (na primer alkoholizem v družini gimnazijca Saške v zgodbi *Angelček*), pa avtor svoje like upodablja s poudarjenimi, napol karikaturnimi potezami ter na ta način podvaja ubesedeno dejanskost. V obeh »prazničnih« zgodbah – v *Bergamotu in Geraski* ter v *Angelčku* – je grobo, napol groteskno izrisana družbena stvarnost le zunanja podoba dejanskosti, skozi katero lahko v posebnem prazničnem času za trenutek zasije praznični čudež. Ko nasilni in omejeni orožnik Bergamot v praznični noči mestnega pijanca Gerasko namesto na policijsko postajo odpelje na večerjo k svoji družini in se ta kot otrok razjoče, ker ga gospodarica prvič v življenju spoštljivo naslavlja z imenom in priimkom, se v obeh zunanje grotesknih likih mestnega orožnika in mestnega pijanca za kratek trenutek pokažeta človečnost in ranljivost. V *Angelčku*

to presežno v grobo vsakdanjost prinese lepota voščenega angela, ki si ga Saša izprosi na božičnem praznovanju pri premožnih znancih in ob čigar lepoti nesrečni gimnazijec in njegov oče za trenutek začutita mir in harmonijo, ki jo lahko v kaos družbene stvarnosti prinašata lepota in umetnost. Čudeži seveda ne spreminjajo grobe stvarnosti, praznična večerja se konča in voščeni angel se – ker ga obesijo ob vročo peč – ponoči stopi, a v prazničnih zgodbah Andrejeva socialna in ekonomska stvarnost dobita še eno, občečloveško dimenzijo, ki ni družbeno in zgodovinsko pogojena.

Jezik proze, ki skuša govoriti predvsem o univerzalnem, se mora na določen način distancirati od zgodovinsko in družbeno konkretnega. V obeh omenjenih prazničnih zgodbah se ta distanca vzpostavlja s poudarjeno grotesknostjo in grobstvo v opisih, druga možnost, ki jo ima avtor na voljo, pa je, da literarno stvarnost opiše na način, ki bralcu onemogoča branje besedila kot neposredne upodobitve družbene stvarnosti. To je Andrejev poskušal v dveh krakih zgodbah *Zid* (1901) in *Brezno* (1902), ki sta vzbudili vsesplošno polemiko in predvsem druga tudi moralistično zgražanje, zaradi katerega je moral avtor celo v tisku pojasnjevati idejo dela. Obe zgodbi za razliko od zgoraj obravnavanih prazničnih zgodb tematizirata univerzalno človeško zlo. V *Breznu* je to zlo globina človeške temačnosti, v katero lahko posrka slehernega od nas, v *Zidu* pa skupnostne fobije in strahovi, ki človeštvu onemogočajo, da bi zares uresničilo svoje potenciale.

Ahistoričnost in univerzalnost *Brezna* avtor doseže s pripovedjo, ki je skoraj povsem brez zgodovinskih in družbeno relevantnih podrobnosti. Mlad par, ki se na prehodu izgubi, ob iskanju poti naleti na trojico moških ob ognju, ti pa napadejo in pretepejo mladeniča in posilijo dekle. Ko se mladenič po napadu znova zave in najde nezavestno golo dekle, se njegova zavest ukvarja s krivdo (le samomor lahko opere sramoto, da ni zmozel zaščititi svoje izbranke) in sramoto, ki jo občuti ob dejanju (zamolčati, kar se je zgodilo), roke pa vse intenzivneje otipavajo hladno golo telo, dokler ga *brezno* telesnosti povsem ne pogoltne in tudi sam zlorabi nemočno dekle. Za takratni čas precej eksplicitna telesnost zgodbe, ki je sicer po današnjih merilih zelo nedolžna, je avtorju prinesla očitke, da senzacionalistično zlorablja seksualnost, a ideja zgodbe, ki jo jasno izraža naslov,

je prikaz globin nagonske živalskosti, ki se skriva pod površino družbenih konvencij in ki lahko slehernega od nas v pravih okoliščinah oropa človečnosti in iz nas naredi plenilca, ki drugega vidi le kot predmet.

Še bolj šokantna in oddaljena od konkretnih zgodovinskih realij pa je literarna stvarnost zgodbe *Zid*, ki je prav tako del našega izbora. Svet ob zidu, ki nas danes spomni na postapokaliptično pokrajino ameriških znanstvenofantastičnih filmov, naseljujejo groteskne figure fizično in duhovno iznakaženih ljudi, ki ne morejo do drugačnega sveta na drugi strani. Zid vsak poskus, da ga porušijo, kaznuje, zato jim preostajata le grob, neizprosni spopad za preživetje (v zgodbi groteskno upodobljen v metafori lakote in kanibalizma) in vulgarna telesnost. Glavna junaka zgodbe, gobavca, ki tavata ob zidu in prosita, da bi ju kdo odrešil muk, sta nekakšna dvojnika: pripovedovalec do konca vztraja v želji, da bi porušil zid in našel boljši svet, medtem ko se njegov spremljevalec vda v usodo in sprejme groteskno stvarnost ter si najde gobavko, s katero bosta rojevala in ubijala otroke. Za razliko od svojega spremljevalca se pripovedovalec ne vda v usodo, zato je zanj skupinski upor, ki ga v množici vzbudijo kriki lačnega in v katerem množica od zidu zahteva, da ta vrne vse svoje žrtve, zadnja priložnost, da ljudstvo s skupnimi močmi poruši zid. Čeprav se na koncu zgodbe sicer izkaže, da je bilo vse upanje zaman in da so se ljudje znova odvrnili od njega ter da zid še naprej stoji, pa pripovedovalec ni pripravljen mirno sprejeti sveta, ki ga omejuje zid.

V ozadju alegorične pripovedi v *Zidu* je torej ista tema izkrivljene in nepravilne družbene stvarnosti: zid je alegorija za nezmožnost človeštva, da skupaj ustvari boljši svet, a tu ne gre za konkretna družbena vprašanja Rusije na prelomu stoletij, temveč za univerzalno človeško ujetost v zadovoljevanje lastnih potreb in egoizem, ki nas puščata lačne in v razvratu na tej strani nerazrušljivega zidu. Jezik za upodobitev te univerzalne bolezni človeštva, ki jo lahko vidijo le večni izobčenci – gobavci, je Andrejev lahko našel v sočasnem severnoevropskem slikarstvu. Ker se je sam ukvarjal s slikarstvom, je nedvomno poznal začetke umetniškega gibanja, ki je kasneje dobilo ime ekspresionizem in si je za cilj namesto upodabljanja stvarnosti zadalo izražanje človekovega emocionalnega občutenja stvarnosti. Podobna izhodišča je Andrejev uporabil za poetiko

Zidu, kjer nam ekspresivna groteskna slika sveta upodablja groze ob tej večni ujetosti človeštva.

Med poznejšimi izrazito ekspresionističnimi deli Andrejeva moramo omeniti tudi povest *Rdeči smeh* (1904), v kateri je avtor ob rusko-japonski vojni upodobil blaznost sleherne vojne morije. Kasneje – po revoluciji 1905 – se je Andrejev podobno kot Bunin za krajši čas znova zbližal z neorealisti. V tem obdobju je na primer nastala znana povest *Pripoved o sedmih obešencih* (1908), ki opisuje zadnje dneve na smrt obsojenih petih revolucionarjev-teroristov in dveh kriminalcev in se v marsičem opira na tradicijo proze Dostojevskega, a tudi v tem delu je – sploh v sklepnem opisu usmrtitve – mogoče najti določene ekspresionistične poteze. K bolj ekspresionistični prozni maniri upodabljanja stvarnosti se je Andrejev nato vrnil v zadnjem desetletju svoje ustvarjalne poti, poseben alegorično-ekspresivni slog pa je značilen tudi za avtorjevo dramatiko, ki je ob prozi predstavljala pomemben del pisateljevega ustvarjalnega opusa.

Aleksej Remizov – dejanskost in arhetipi

Aleksej Remizov (1877–1957) se je kot prozaist začel uveljavljati nekaj let po Buninu in Andrejevu, in sicer po tem, ko je zaradi sodelovanja v študentskem protestnem gibanju kar nekaj časa preživel v ječi in nato v izgnanstvu v mestih na severu evropskega dela Rusije. To tako imenovano severno izgnanstvo v letih 1900–1903 je bilo ključno za oblikovanje pisateljevega razumevanja vloge literature in umetnosti nasploh, v tem času se je oddaljil od socialdemokratskih revolucionarnih idej, pisateljevanje in drugo ustvarjanje pa je namesto kot sredstvo za spreminjanje družbe vse bolj razumel kot način za osmišljanje individualne biografije v nadzgodovinski kolektivni kulturni spomin. V izgnanstvu je začel preučevati folklorno tradicijo ljudstev, ki so naseljevala ruski evropski severovzhod, nato pa se je posvetil tudi ruski folklorni tradiciji, srednjeveškim apokrifom, dediščini staroobredcev in drugih mističnih religioznih sekt, ki so nastale v Rusiji v 17. in 18. stoletju. V vsem tem bogastvu kolektivnega kulturnega spomina je odkrival arhetipe, ki posamezniku omogočijo, da lastno konkretno zgodovinsko izkušnjo osmisli v odnosu do večnega in kolektivnega.

Prvo pisateljevo objavljeno delo *Epitalam (jok dekleta pred možitvijo)* je izšlo leta 1902 pod psevdonimom in prestavlja prvo avtorsko mistifikacijo Remizova. Stilizacijo folklorne poročne pesmi naroda Komi je avtor objavil s podnaslovom, ki namiguje, da gre za ruski prevod avtentičnega folklornega besedila, dejansko pa Remizov avtentični folklorni žanr, v katerem nevesta objokuje slovo od matične družine, preoblikuje in dopolni z ostalimi elementi mitologije tega ljudstva, tako da njegova junakinja v svojem joku na življenjski prelomnici namesto družine, od katere se poslavlja, naslavlja kozmične sile, ki obvladujejo njen svet in bi lahko ogrozile njen prehod iz enega življenjskega stanja v drugo. Iz tipične folklorne obredne pesmi tako nastane na prvi pogled avtentično folklorno besedilo, ki pa ne tematizira več poročnega obredja, temveč arhetip iniciacijskega prehoda in nevarnosti, ki jih kaotične sile stvarstva za posameznika predstavljajo ob slehernem prehajanju iz enega življenja v drugo. *Epitalam* tako predstavlja začetek ene linije v prozi Remizova, ki

se je kasneje nadaljevala v njegovih zbirkah pravljic in legend. V njih so v avtentičnem folklornem ali arhaičnem slogu različni folklorni motivi in duhovna dediščina avtorsko obdelani na način, da tisočletna tradicija ne priča zgolj o tisočletni narodovi zgodovini, temveč skozi arhetipe avtorsko komentira tudi sodobno dejanskost.

Drugo pot iskanja sozvočij med individualno zgodovinsko izkušnjo in v kolektivnem besedilnem spominu izraženim nadčasovnim je Remizov v istem obdobju iskal tudi v avtobiografski prozi. Odgovor na vprašanje, kaj se zgodilo, ko se je z nenadno aretacijo nepredvidljivo spremenila njegova življenjska pot, je avtor začel iskati onkraj zgodovinskih družbenih razmer in aktualnih idejnih konfliktov in bolj v kontekstu večnih duhovnih univerzalij, kot je na primer odnos med dobrim in zlom, kaosom in kozmosom, časom in večnostjo. Med letoma 1902 in 1903 je še v mestu Vologda na severu Rusije nastala prva različica romana *Ribnik*, v katerem je avtor v liku Kolje upodobil svojega biografskega demoničnega dvojnika ter svoje moskovsko otroštvo in mladost. Globlje demonično bistvo sveta, v katerem v romanu odrašča avtorjev dvojnik, pa se bralcu v romanu razkriva prek nešteti aluzij na folklorno in mistično duhovno tradicijo.

Ko se je Remizov po krajšem bivanju v Kijevu, Harkovu in Odesi leta 1905 preselil v Peterburg, je prvi večji literarni uspeh doživel z zbirkama pravljic in legend *Prisoje* (1907) ter *Duhovni gaj* (1907), medtem ko so *Ribnik* založbe najprej zavrnila, zato je avtor besedilo večkrat predelal: najprej za časopisno objavo leta 1905 in nato še enkrat za knjižno izdajo, ki je izšla 1907. Kljub avtorjevim prizadevanjem je bilo delo slabo sprejeto, očitali so mu dekadentstvo, izumetničenost in pretirano ekspresivnost, a Remizov je očitno iskal jezik, v katerem bi lahko izrazil svoje občutenje sveta, kjer se tik pod površjem materialne in družbene dejanskosti skriva večna vez tostranstva s temnimi silami, ki mu vladajo. Idejno je bil Remizov torej zelo blizu nekaterim predstavnikom starejše generacije ruskih simbolistov – t. i. *dekadentom*, a če so ti iskali individualne avtorske jezike, s katerimi bi bilo mogoče ubesediti to univerzalno resnico sveta, je Remizov ta jezik »odkrival« v različnih plasteh kulturne arhaike.

Kratka zgodba *Hudiček* je nastala prav v tem obdobju, ko je leta 1906 sim-

bolistični časopis *Zlato runo* razpisal natečaj za najboljše delo o satanu. Remizov je na natečaj poslal delo, ki se žanrsko veže na tradicijo prazničnih (božičnih ali velikonočnih) zgodb, a tematizira dogajanje v pustnem času pred velikim postom, ko so v cerkvenem koledarju svoj prostor dobili stari poganski običaji obeleževanja cikličnega prehajanja iz faze smrti (zima) v nov cikel življenja (pomlad). V tem času spremljamo pripadnike sekte, ki se pod vodstvom skrivnostnega ščurkarja v hiši Divilinov pripravljajo na poslednji spopad s satanom, in vsakdanje *hudičevo seme* – nagajivega gimnazijca Denisko, ki skuša izvedeti, kaj počnejo odrasli in ki nazadnje s figurico hudička, ki jo pripne na ikono Marije z Jezusom, sproži razplet celotnega dogajanja.

Pripadniki sekte svet okoli sebe osmišljajo z mešanico ljudskega pravoslavlja, vrah in sektantskih predstav o grešnosti vsega tostranskega, ki se ji je mogoče upreti le s transgresivno telesnostjo (nebrzdana seksualnost, obredno bičanje, telesno žrtvovanje). Deniska krut svet, ki ga obdaja, razlaga z zabavnimi krutimi zgodbami, ki jih po vzoru folklornih pripovedi pripoveduje nesrečni Antonini, meščani pa dogajanje v skrivnostni hiši opisujejo z jezikom vrah in legend. Za vsemi temi arhaičnimi plastmi besedila je sicer mogoče razbrati konkretno zgodovinsko in družbeno realnost (npr. utopljenčevega sina Borisa, ki so ga »pogubile knjige« so – podobno kot samega Remizova – oblasti očitno aretirale zaradi revolucionarnega delovanja), a globlji smisel mračne tostranske realnosti je nadčasoven in preseva skozi najrazličnejše plasti kulturne arhaike. V duhu praznične zgodbe avtor uporabi poseben praznični čas, ko se odpre prehod med svetom mrtvih in svetom živih in ko člani sekte verjamejo, da se jim bo končno uspelo soočiti s satanom, a v zgodbi se v tem času soočita vsakdanja *vražjost* Deniske in mistično verovanje ščurkarja, ki gimnazijčevo igračko na ikoni razume kot končni prihod satana. Pripadniki sekte se ob tem prepustijo mistični ekstazi, oba otroka, ki zaspita z mislijo na uspelo vragolijo, v sanjah obiše *on*, a *prihod* očitno ne prinese poslednje bitke med dobrim in zlom, saj se hiša na koncu zgodbe prebudi v novo sivo nedeljsko jutro pred velikim postom.

Na podoben način kot v *Hudičku* se konkretna zgodovinska in družbena stvarnost z aktualizacijo različnih elementov kulturne arhaike podvaja

tudi v drugih avtorjevih delih tega obdobja. Konkretna stvarnost Rusije z začetka 20. stoletja je le površje kompleksnejše slike sveta, pa najsi gre za gnostično razumevanje časa v kratkem romanu *Ura* (1908) ali za avtorjevo interpretacijo peterburškega obdobja ruske zgodovine v njegovem najodmevnejšem delu *Sestre v križu* (1910, obe deli sta v prevodih Draga Bajta izšli tudi v slovenščini).

Zaradi specifičnega proznega sloga so kritiki sicer povezovali Remizova tako z impresionizmom kot ekspresionizmom in simbolizmom, zaradi očitnih aluzij na različne prepoznavne arhaične pripovedne sloge pa so ga kasneje opredeljevali kot enega od začetnikov t. i. *ornamentalne proze*. Res je sicer, da je s svojim razumevanjem dvosvetja in idejo umetnosti, ki naj razkriva globlje bistvo stvarnosti, zelo blizu simbolistom, a je razvil samosvoj sistem osmišljanja stvarnosti s pomočjo univerzalij in arhetipov, ki odmevajo skozi celotno zgodovino kulture. Tem izhodiščem je Remizov ostal zvest tudi v poznejših obdobjih svojega ustvarjanje, ki ga je po revoluciji 1917 do svoje smrti v petdesetih letih preteklega stoletja nadaljeval najprej v Berlinu in nato v Parizu.

Ivan Bunin, Leonid Andrejev, Aleksej Remizov

Ruska kratka zgodba prvih let dvajsetega stoletja

Izbor besedil

Prevedel Vitja Bizjak

DOI: 10.4312/PULG2385

Urednika: Miha Javornik in Blaž Podlesnik, avtor spremnega besedila: Blaž Podlesnik, tehnično urejanje in priprava za elektronsko objavo: Blaž Podlesnik
Jezikovni pregled: Darja Markoja

Uredniški odbor zbirke E-viri Oddelka za slavistiko FF UL: Vanda Babič, Blaž Podlesnik, Lidija Rezončnik, Špela Sevšek Šramel, Đurđa Strsoglavec, Namita Subiotto in Jana Šnytová

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Prva e-izdaja.

Publikacija je dostopna na:

<https://doi.org/10.4312/PULG2385>

Ljubljana, 2024

Publikacija je brezplačna.

Datum prve objave: **februar 2022**

Različica dokumenta: **1.0.1**

Zadnjič posodobljeno: **10. 3. 2024**

© Izvirna besedila niso več predmet avtorskega prava, vse pravice do prevoda in spremnega besedila ohranjata prevajalec in avtor spremnega besedila.

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 188702979

ISBN 978-961-297-283-7 (PDF)

ISBN 978-961-297-284-4 (ePUB)

ISBN 978-961-297-285-1 (HTML)